

ИЗВЕШТАЈ ЕКРИ О СРБИЈИ

(шести циклус мониторинга)

Усвојен 9. априла 2024.

Објављен 27. јуна 2024.

European Commission
against Racism and Intolerance

ECRI
Commission européenne
contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Овај документ је превод. У случају сумње, треба се позвати на оригиналне верзије на енглеском и француском.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	4
САЖЕТАК.....	5
НАЛАЗИ И ПРЕПОРУКЕ	7
<i>I. ДЕЛОТВОРНА РАВНОПРАВНОСТ И ПРИСТУП ПРАВИМА.....</i>	<i>7</i>
A. ТЕЛА ЗА РАВНОПРАВНОСТ	7
B. ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ.....	8
C. НЕРЕГУЛАРНО ПРИСУТНИ МИГРАНТИ	11
D. РАВНОПРАВНОСТ ЛГБТИ ОСОБА	12
<i>II. ГОВОР МРЖЊЕ И МОТИВИСАНО НАСИЉЕ.....</i>	<i>16</i>
A. ГОВОР МРЖЊЕ	16
B. НАСИЉЕ МОТИВИСАНО МРЖЊОМ.....	19
<i>III. ИНТЕГРАЦИЈА И ИНКЛУЗИЈА.....</i>	<i>21</i>
A. ИЗБЕГЛИЦЕ И ДРУГА ЛИЦА КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА МЕЂУНАРОДНА ЗАШТИТА.....	21
B. РОМИ	23
C. ДРУГЕ ЕТНИЧКЕ МАЊИНЕ	28
<i>IV. ТЕМЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ САМО НА СРБИЈУ.....</i>	<i>29</i>
A. ПРИБЕГАВАЊЕ АЛГОРИТАМСКИМ СИСТЕМИМА У ПРУЖАЊУ СОЦИЈАЛНЕ ПОМОЋИ: УТИЦАЈ НА ГРУПЕ ОД ИНТЕРЕСА ЗА ЕЦРИ.....	29
B. ПОЛОЖАЈ ЛИЦА РАСЕЉЕНИХ ИЗ УКРАЈИНЕ КАО РЕЗУЛТАТ АГРЕСОРСКОГ РАТА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ.....	30
ПРИВРЕМЕНЕ ПРЕПОРУКЕ ЗА ДАЉИ РАД	32
СПИСАК ПРЕПОРУКА.....	33
БИБЛИОГРАФИЈА	35
ДОДАТАК: СТАНОВИШТЕ ВЛАДЕ.....	40

Европска комисија против расизма и нетолеранције (енгл. *European Commission against Racism and Intolerance* – ЕЦРИ), коју је основао Савет Европе, независно је тело за праћење људских права специјализовано за питања која се односе на борбу против расизма, дискриминације (на основу „расе“, етничког/националног порекла, боје коже, држављанства, религије, језика, сексуалне оријентације и родног идентитета), ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције. Чине је независни и непристрасни чланови именовани на основу њиховог моралног ауторитета и признате стручности у борби против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције.

У оквиру својих статутарних активности, ЕЦРИ спроводи мониторинг држава, у склопу којег анализира ситуацију у свакој од држава чланица Савета Европе у вези са расизмом и нетолеранцијом и даје сугестије и предлоге за решавање утврђених проблема.

ЕЦРИ-ев мониторинг држава бави се свим државама чланицама на једнаким основама. Рад се одвија у 5-годишњим циклусима. Извештаји из првог круга завршени су крајем 1998. године, из другог круга крајем 2002. године, из трећег круга крајем 2007. године, они из четвртог круга почетком 2014. а пети круг на крају 2019. године. Рад на извештајима шестог круга почео је крајем 2018. године.

Методе рада за припрему извештаја укључују анализу докумената, посету дотичној земљи, а затим поверљиви дијалог са националним властима.

Извештаји ЕЦРИ-а нису резултат испитивања или сведочења. То су анализе засноване на информацијама прикупљеним из широког спектра извора. Документарне студије су засноване на великом броју домаћих и међународних писаних извора. Посета на лицу места пружа прилику за одржавање састанака са непосредно заинтересованим странама (и владиним и невладиним) у циљу прикупљања детаљних информација. Процес поверљивог дијалога са националним властима омогућава националним властима да дају, ако сматрају да је то потребно, коментаре на нацрт извештаја, са циљем да се исправе све могуће чињеничне грешке које извештај можда садржи. На крају дијалога, националне власти могу захтевати, ако то желе, да се њихова гледишта додају коначном извештају ЕЦРИ-а.

Шести круг извештаја о државама усредсређује се на три теме заједничке свим државама чланицама: (1) Делотворна равноправност и приступ правима, (2) Говор мржње и насиље мотивисано мржњом и (3) Интеграција и инклузија, као и низ тема које се односе на те конкретне државе..

У оквиру шестог циклуса, поново се захтева приоритетна примена двеју конкретних препорука које су изабране од оних датих у извештају. ЕЦРИ ће спровести процес привременог праћења те две препоруке најкасније две године од објављивања овог извештаја.

Извештај који следи саставио је ЕЦРИ на сопствену одговорност. Осим ако није другачије назначено, он покрива ситуацију до 7. децембра 2023. године; по правилу, дешавања од тог датума нису обухваћена анализом која следи нити се узимају у обзир у закључцима и предлозима датим овде.

Од усвајања ЕЦРИ-евог извештаја петог циклуса о Србији 22. марта 2017. године, постигнут је напредак и развијене су добре праксе у бројним областима.

Повереница за заштиту равноправности (ПЗР) имала је задатак да води евиденцију о пресудама и другим правоснажним одлукама које се односе на дискриминацију или кршење начела равноправности.

Надлежни су прегледали садржај уџбеника и наставног материјала и уклонили дискриминаторне садржаје.

Организације цивилног друштва спровеле су неколико иницијатива чији је циљ подстицање инклузије и заштите ЛГБТИ особа на радном месту, од којих су неке имале подршку надлежних.

У области борбе против говора мржње, постоји неколико примера да политички лидери и представници јавних институција осуђују говор мржње. Поред тога, Народна скупштина је у децембру 2020. године донела Кодекс понашања народних посланика.

Када је у питању сузбијање насиља мотивисаног мржњом, развијене су смернице за процесуирање злочина из мржње и успостављена је мрежа контакт особа које раде на злочинима из мржње у оквиру тужилаштва. Надлежни су такође развили и спровели план и програм обуке о злочинима из мржње.

Што се тиче интеграције и инклузије Рома, у изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. помиње се сегрегација као тежак облик дискриминације. Начелно је постигнут напредак у обезбеђивању бољег похађања предшколских и школских установа од стране ромских ученика. Надлежни су увели и Јединствени образовни број за сваког ученика, који олакшава праћење и реаговање на напуштање школовања, и подржале упис ромских ученика у средње школе кроз посебне мере и стипендије.

Остварен је значајан напредак у решавању проблема недостатка личних докумената за Роме.

Надаље, предузете су посебне мере за диверзификацију полицијских снага запошљавањем припадника мањинских група. Оне су укључивале кампање регрутовања у

областима са доминантним или значајним присуством мањинског становништва и организовање радионица за пружање подршке кандидатима.

ЕЦРИ поздравља ове позитивне помаке у Србији. Међутим, упркос постигнутом напретку, нека питања изазивају забринутост.

ПЗР још увек нема прерогатива да води истраге у случајевима дискриминације *ex officio* и да захтева подношење релевантних доказа и другог материјала.

У контексту инклузивног образовања, потребни су даљи напори како би се наставници оснажили да изграде компетенције везане за, *inter alia*, сексуално образовање и да сензибилизирају наставно особље за питања везана за ЛГБТИ особе. Надаље, садржај уџбеника биологије недавно је измењен и они више не укључују наративе усмерене на сузбијање стигме која погађа ЛГБТИ особе.

Предрасуде према ЛГБТИ особама и даље су распрострањене. И поред тога што су надлежни 2021. године припремили Нацрт закона о истополним заједницама, нацрт тог закона није представљен у Народној скупштини.

Не постоје свеобухватни подаци о говору мржње, и сматра се да је стварни број случајева говора мржње много већи од онога што се види у постојећој статистици. Говор мржње опстаје у политичком и другом јавном дискурсу, посебно на интернету, и циља на различите групе, као што су Роми и друге етничке мањине, ЛГБТИ заједнице и избеглице/мигранти.

И даље се јављају важни проблеми у погледу личних докумената доступних за избеглице и тражиоце азила. Чињеница да они не садрже евиденционе бројеве странаца (ЕБС) и формат таквих докумената стварају препреке у различитим управним поступцима. Штавише, упркос чињеници да, у складу са релевантним законодавством, путне исправе треба да се издају избеглицама, у време посете ЕЦРИ-а Србији није усвојен подзаконски акт у вези са тим питањем и избеглице нису могле добити путне исправе.

Што се тиче ромске популације, *de facto* сегрегација у образовању у релативном је порасту, а стопа похађања и завршавања

школе и даље је далеко нижа код ромске деце него у општој популацији ученика. Надаље, стамбена ситуација Рома остаје веома напета због озбиљних недостатака у примени иначе робусног правног и политичког оквира. Присилна исељења из насеља и даље се дешавају без консултација, одговарајућег поступка или могућности за алтернативни одговарајући смештај.

Закон о социјалној карти, усвојен 2021. године, и његова примена покренули су озбиљна питања у вези са њиховим импликацијама на право на социјалну помоћ и утицајем на најугроженије категорије становништва, посебно на Роме, који су највише погођени повлачењем социјалне помоћи.

У овом извештају, ЕЦРИ захтева од надлежних да предузму мере у бројним областима и даје низ препорука, укључујући следеће.

Надлежни би требало ПЗР-у да дају прерогатив да спроводи истраге у случајевима дискриминације *ex officio* и да, на захтев, прибавља доказе и други материјал.

Надлежни би требало да обезбеде да се наставни планови и програми и уџбеници баве ЛГБТИ темама на начин који је осетљив, примерен узрасту и лако разумљив и да дискусије о ЛГБТИ питањима на свим нивоима образовања буду засноване на доказима и стављају посебан нагласак на равноправност, различитост и инклузију.

Што се тиче ЛГБТИ равноправности, надлежни би требало да надограђују напредак постигнут у изради нацрта закона о истополним партнерствима последњих година и доставе такав нацрт закона Народној скупштини без непотребног одлагања, након садржајних консултација са релевантним актерима цивилног друштва.*

Надлежни би требало да наруче свеобухватну студију о различитим облицима говора мржње у Србији, њиховим изворима и утицају на циљне групе ради развијања и спровођења мера за спречавање и отклањање тих појава.*

Такође би требало да појачају напоре у подстицању јавних личности, посебно високих званичника, политичара и верских вођа, да се уздрже од употребе расистичког и других облика говора мржње, да одлучно и брзо осуде употребу таквог говора од стране других, и да користе контраговор и алтернативни говор.

У области интеграције и инклузије избеглица, надлежни би требало да предузму даље мере како би избеглице добиле одговарајуће путне и личне исправе и да се тражиоцима азила у пракси обезбеде одговарајућа лична документа.

Надлежни би требало да предузму одлучне мере да окончају све облике *de facto* сегрегације ромске деце у школама, у складу са антидискриминационим законодавством измењеним и допуњеним 2021. године.

Такође би требало да предузму неопходне мере да обезбеде строго поштовање законских одредаба којима се уређују принудна исељења Рома и да се постарају да се те одредбе не спроводу без консултација, благовременог обавештења и делотворних могућности за смештај у пристојан и приступачан смештај.

Надлежни би требало темељно да преиспитају процес доношења одлука који би укључивао алгоритамске системе у пружању социјалне помоћи како би се осигурало да Роми и друге групе од интереса за ЕЦРИ имају једнаке могућности да користе социјалну помоћ и да не буду подвргнути дискриминацији. Посебан акценат треба ставити на бављење потенцијалним предрасудама у производњи података о обуци, обезбеђивање транспарентности у раду алгоритамских система и у доношењу одлука, организовање одговарајућих активности подизања свести међу релевантним стручњацима, развој делотворних правних лекова и успостављање моћног механизма надзора.

* Препоруке у овом пасусу биће предмет привремених радњи праћења од стране ЕЦРИ-а најкасније две године након објављивања овог извештаја.

I. ДЕЛОТВОРНА РАВНОПРАВНОСТ И ПРИСТУП ПРАВИМА

A. Тела за равноправност¹

1. Повереница за заштиту равноправности (ПЗР) и Заштитник грађана (омбудсман) две су главне институције које имају функцију тела за равноправност у Србији. Што се правног оквира који регулише ове институције тиче, ЕЦПРИ се позива на своје претходне извештаје.² У овом извештају он ће се углавном усредсредити на велике промене у функционисању ПЗР-а до којих је дошло последњих година.³
2. ПЗР је и даље имала већину прерогатива и одговорности које заступа ЕЦПРИ у својим релевантним препорукама опште политике.⁴ Као добродошао развој догађаја, Закон о забрани дискриминације (ЗЗД), за који је везана функција ПЗР-а, измењен је и допуњен 2021. године, налажући i) националним судовима да достављају ПЗР-у анонимизирани пресуде и друге правно обавезујуће одлуке које се односе на дискриминацију или повреду начела равноправности донесене у кривичном, парничном и прекршајном поступку,⁵ и ii) ПЗР-у да води евиденцију о тим документима. У време посете делегације ЕЦПРИ-а Србији 2023. године, Министарство правде (МП) још није било донело подзаконске акте о техничким детаљима таквог вођења евиденције, иако је рок за то био истекао.⁶ ЕЦПРИ снажно подстиче српске власти да без даљег одлагања усвоје релевантне подзаконске акте.
3. У свом претходном извештају, ЕЦПРИ је препоручио да српске власти дају ПЗР-у прерогативе да преузме случајеве дискриминације *ex officio* и да захтева подношење релевантних докумената и других елемената.⁷ Током посете Србији, ЕЦПРИ је сазнао да је у процесу измене ЗЗД-а било предлога који се односе на давање овлашћења ПЗР-у да спроводи истраге у случајевима дискриминације на сопствену иницијативу. Међутим, ПЗР није желела да добије то овлашћење. Сходно томе, никакве измене нису учињене нити је планирано да буду учињене.⁸ У том контексту, ЕЦПРИ узима у обзир чињеницу да су друга српска независна тела са мандатом равноправности овлашћена да испитују случајеве на сопствену иницијативу.⁹
4. ЕЦПРИ препоручује да надлежни дају Повереници за заштиту равноправности прерогатив да спроводи истраге у случајевима дискриминације *ex officio* и да, на захтев, прибавља доказе и други материјал, у светлу своје ГПР 2 (ревидиране) о телима за равноправност у борби против расизма и нетолеранције на националном нивоу.

¹ Термин „национална специјализована тела“ ажуриран је у „тела за равноправност“ у ревидираној верзији Препоруке опште политике (енгл. *General Policy Recommendation* – ГПР) бр. 2, објављеној 27. фебруара 2018. године.

² Погледајте: ЕЦПРИ (2011а): §§ 27-37 и ЕЦПРИ (2017): §§ 16-18.

³ Током своје посете, делегација ЕЦПРИ се састала и са представницима [Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности](#) и [Покрајински заштитник грађана – омбудсман АП Војводине](#).

⁴ Погледајте начело 3 ЕЦПРИ-евог ГПР-а бр. 2 и §§ 24 и 52 ГПР-а бр. 7. Конкретно, ПЗР може да даје препоруке и мишљења о конкретним случајевима дискриминације, изриче мере прописане законом и упозорава јавност на тешке случајеве дискриминације, као и да прати спровођење закона и других прописа из надлежности те институције. Повереница је овлашћена и да иницира доношење или измену прописа и даје мишљења на преднацрте закона и других прописа који се односе на забрану дискриминације, као и да предлаже мере за обезбеђивање равноправности државним органима и другима.

⁵ Члан 40а и 40б измењеног и допуњеног Закона о забрани дискриминације (ЗЗД).

⁶ ПЗР (2023): 15.

⁷ ЕЦПРИ (2017): § 17.

⁸ Видети, с тим у вези, ГПР бр. 2, Меморандум са објашњењима, став 53.

⁹ На пример, Покрајински заштитница грађана (Омбудсман) АП Војводине обавестио је делегацију ЕЦПРИ-а да је око 40% предмета које је она водила преузето *ex officio*.

5. Према мишљењу ПЗР-а, финансијски и људски ресурси додељени њеној стручној служби су недовољни.¹⁰ ПЗР је доследно тражила да се особље институције појача како би достигло законом дозвољени број од 60.¹¹ Повереница има законска овлашћења да самостално одлучује о запошљавању особља Стручне службе.¹² Међутим, у пракси, коначне одлуке о унутрашњој структури Канцеларије, буџету и стварном запошљавању и распоређивању особља доноси Министарство финансија. Таква ситуација није компатибилна са §§ 27 и 28 Препоруке опште политике ЕЦРИ-а бр. 2, што покреће озбиљна питања у погледу *de facto* независности ПЗР-а.
6. ЕЦРИ препоручује да надлежни: i) обезбеде довољан буџет за институцију ПЗР-а да би попунила сва планирана радна места особља и вршила све своје функције; и ii) обезбеде *de facto* независност институције ПЗР-а у управљању својим буџетом и регрутовању и распоређивању особља.
7. ПЗР се бира на петогодишњи мандат.¹³ Важна питања су покренута у мају 2020. године, по истеку мандата Поверенице. Конкретно, рад њене Стручне службе зауставио се у наредних шест месеци јер особље није имало законско право да наступа у њено име до избора новог Повереника или њеног реизбора. Значајна кашњења у конституисању Народне скупштине након избора одржаних у јуну 2020. године довела су до тога да је надлежни скупштински одбор разматрао номинације тек у новембру 2020. године. Одлазећа Повереница поново је изабрана за други мандат по убрзаном поступку пред Народном скупштином, што је изазвало забринутост цивилног друштва.¹⁴ Застој у укупном трајању од шест месеци имао је негативне последице по жртве дискриминације.¹⁵ ЗЗД, са изменама и допунама из 2021. године, на крају се позабавио тим питањем: њиме се предвиђа да одлазећа Повереница остаје на функцији до избора свог наследника.¹⁶ ЕЦРИ поздравља овакав развој догађаја и охрабрује надлежне да размотре могућност предлагања сличних измена закона којим се уређује избор Заштитника грађана.

В. Инклузивно образовање

8. Овај део извештаја бави се политикама усмереним на борбу против искључености и маргинализације кроз инклузивно образовање и унапређивање друштва које поштује различитост и које је толерантно (одељци II и III ГПР-а бр. 10 ЕЦРИ-а о борби против расизма и расне дискриминације у школском образовању и кроз њега). Што се тиче посебних мера које се односе на образовање деце миграната и деце која припадају етничким мањинским групама, позива се на Поглавље III.

¹⁰ Буџет додељен ПЗР-у 2022. године износио је 112,722,000 динара (приближно 960.950 евра), у поређењу са 103.512.000 динара (приближно 883,200 евра) 2021. и 105.684.000 динара (приближно 900.910 евра) 2020. (погледајте ПЗР (2023): 230; ПЗР (2022): 207; односно ПЗР (2021): 220). Стручна служба ПЗР-а, која законски може да запосли до 60 чланова особља, запошљавала је 36 особа на крају 2022. године.

¹¹ За електронско вођење евиденције биће потребни додатни финансијски и људски ресурси, како је то препознато у Стратегији за превенцију и заштиту од дискриминације 2022-2030.

¹² ЗЗД, члан 32.

¹³ Члан 29 ЗЗД-а

¹⁴ Погледајте релевантну заједничку јавну изјаву више од 50 водећих организација цивилног друштва (ОЦД) од 24.11.2020. [овде](#). Такође погледајте: Гајин, С. (2021): 15-21.

¹⁵ Београдски центар за људска права (2020а): 257-259.

¹⁶ Члан 30. измењеног ЗЗД-а.

9. Постизање инклузивног образовања декларисани је циљ у српском законодавству.¹⁷ Од школске 2018/2019. године у образовни систем се уводе нови наставни планови и програми засновани на исходима. Теме које се односе на образовање о људским правима углавном су обухваћене наставним планом и програмом грађанског васпитања, изборног предмета доступног у основном и средњем образовању. Тај наставни план и програм ипак не прате сви ученици¹⁸ и његов садржај наводно ставља већи нагласак на концепте и појмове уместо на практично разумевање људских права.¹⁹ Осим тога, када се на часу обрађују теме везане за људска права, најконтроверзније теме (као што су кршење људских права током ратова у региону и равноправност ЛГБТИ особа) рутински се прескачу.²⁰ ЕЦРИ подстиче надлежне да предузимају даље акције у области образовања о људским правима, у светлу горенаведених напомена.
10. ЕЦРИ је обавештен да је од 2019. до 2021. наставном особљу стављено на располагање укупно 35 програма чији је циљ подизање свести о *inter alia* питањима дискриминације. Одржано је 315 релевантних обука, на којима је учествовало 8.608 лица.²¹ Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНиТР) сарађује са невладиним организацијама на пружању обуке наставника о грађанском васпитању²² и ЛГБТИ равноправности.²³ Међутим, пружање таквих обука почива на иницијативи невладиних организација, и наводно су потребни даљи напори да се наставници оснаже да изграде компетенције у вези са, *inter alia*, образовању о сексуалности.²⁴ ЕЦРИ такође напомиње да је Заштитник грађана у неколико наврата позивао МПНиТР да обезбеди обуку наставника у циљу сензибилизације наставног особља о ЛГБТИ питањима.²⁵ ЕЦРИ позива власти да обезбеде да обука осмишљена да подстиче свест о питањима која се односе на расизам и нетолеранцију, укључујући ЛГБТИ фобију, буде доступна целокупном наставном особљу.²⁶
11. У свом претходном извештају, ЕЦРИ је истакао значај уклањања дискриминаторног садржаја из школских уџбеника.²⁷ Након детаљне анализе, организација за лезбијска права ЛАБРИС дала је конкретне предлоге МПНиТР-у за ревизију уџбеника и наставног материјала који су имали дискриминаторски садржај. Сав материјал таквог садржаја накнадно је повукао Завод за уџбенике Србије.²⁸

¹⁷ Устав Републике Србије посебно позива на то да образовање даје „подстицај духу толеранције и интеркултурног дијалога“ (чл. 81). Закон о основном образовању и васпитању предвиђа одговорно учешће у демократском друштву као једну од општих интердисциплинарних компетенција које се морају развити до краја основног образовања (чл. 21а, ст. 3, тачка 2), док Закон о основама система образовања и васпитања поставља равноправност и поштовање људских права као опште начело образовног система, али и као његов предвиђени исход (видети, посебно, чл. 7 и 8 став 1, тачке 14-15).

¹⁸ Према процени наставника са којима се срела делегација ЕЦРИ-а, око половина укупног броја ученика одлучује да прати предмет грађанско васпитање.

¹⁹ Civil Rights Defenders (2021): 18.

²⁰ Civil Rights Defenders (2021): 19.

²¹ С тим у вези, српске власти су скренуле пажњу на организовање семинара под називом „Сви наши идентитети“, коме је присуствовало 140 наставника основних и средњих школа, укључујући наставнике грађанског васпитања. Надаље, нови каталог активности обуке за школску 2021-2024. годину укључује 14, односно шест програма који се односе на интеркултурализам и Холокауст. Преглед релевантних програма обуке доступан је [овде](#).

²² Савет Европе (2017): 71.

²³ На пример, Организација за лезбијска права ЛАБРИС организује обуку наставника о ЛГБТИ питањима од 2011. године. У 2020. години одржала је две обуке за 40 наставника и школских психолога у средњим школама (IGLYO (2022): 137).

²⁴ Европска комисија (2021): 105.

²⁵ Погледајте, нпр., Република Србија, Заштитник грађана (2023): 49.

²⁶ ГПР бр. 10 ЕЦРИ-а, Преп. III.2; ГПР бр. 17, Преп. 44.

²⁷ ЕЦРИ (2017): § 92; погледајте такође ЕЦРИ-ев ГПР бр. 2, Преп. II.2.(ф)-(г).

²⁸ IGLYO (2022): 137.

12. Међутим, у септембру 2022. године, патријарх Српске православне цркве и лидер странке *Двери* јавно су оспорили садржај нових уџбеника биологије²⁹ због подстицања „ЛГБТ идеологије“ везано за описе рода и сексуалног идентитета, и позвали су на њихову замену. Лидер странке *Двери* обећао је увођење закона којим би се забрањивало „промовисање хомосексуалне пропаганде и трансродности према малолетницима”.³⁰ Министар просвете је накнадно наложио нову оцену наставног плана и програма и задужио Национални просветни савет да оцени да ли је програм „у складу са научним теоријама” и да ли се у њима огледа „национални интерес”.³¹ Радна група којој је тај задатак поверен на крају је препоручила измену седам од осам оспорених уџбеника.³² Измењени уџбеници који су припремљени за школску 2023-2024. годину садрже објашњења и терминологију о сексуалној оријентацији и родном идентитету (енгл. *sexual orientation and gender identity* – СОГИ). Међутим, они више не укључују наративе усмерене на сузбијање стигме која погађа ЛГБТИ особе.³³
13. ЕЦРИ препоручује да надлежни обезбеде да се наставни планови и програми и уџбеници на свим нивоима образовања баве ЛГБТИ темама на начин који је осетљив, прикладан узрасту и лак за разумевање и да се дискусије о ЛГБТИ питањима заснивају на доказима и да стављају посебан нагласак на равноправност, различитост и инклузију.
14. Насилје и дискриминација у школама забрањени су законом.³⁴ Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период 2020-2023 препознаје да постоји питање насиља над ЛГБТИ младима, укључујући у образовању.³⁵ Као резултат подзаконских аката,³⁶ свака школа је у обавези да изради годишњи акциони план против дискриминације и насиља, да успостави школски одбор³⁷ за борбу против инцидената вршњачког малтретирања и да пријављују такве инциденте Министарству једном годишње. Паралелно са тим, национална платформа под називом „Чувам те”³⁸ почела је са радом 2021. године. У циљу јачања координације између свих надлежних институција, платформа пружа информације и онлајн обуке о превенцији и реаговању на насилје у школама.³⁹ Такође је предвиђено да се она учини доступном као средство за ученике и њихове родитеље за директно пријављивање насилних инцидената. У децембру 2022. МПННТР је такође одобрило протокол од 10 тачака за спречавање школског малтретирања и борбу против њега.⁴⁰

²⁹ Уведен уочи академске 2021-2022. године као наставак реформи образовног система 2018/2019.

³⁰ Радио Слободна Европа/Радио Слобода (2022, 25. септембар).

³¹ *Ibid.*

³² Доведена је у питање адекватност састава радне групе (која није укључивала стручњаке за биологију, већ углавном стручњаке за филозофију, међу којима је неколико њих наводно у прошлости показало предрасуде према ЛГБТИ особама). (Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду (2022, 24. новембар); „Данас“ (2022, 25. октобар)).

³³ На пример, међу избрисаним референцама налазе се и оне које упућују на чињенице да је хомосексуалност присутна међу другим врстама и да неке земље не гаје предрасуде према истополним браковима. Научни стручњаци су [протестовали против таквог развоја догађаја](#).

³⁴ Закон о основама система образовања и васпитања, чл.111. и 112.

³⁵ Ипак, Акциони план за спровођење Стратегије 2020-2021 није предвиђао никакве активности које би се посебно бавиле насиљем над ЛГБТИ децом. Оба документа су доступна [овде](#).

³⁶ Међу њима су најважнији „Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања”, као и „Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности”.

³⁷ Чине га директор школе, представници удружења родитеља и психолога или образовних стручњака.

³⁸ Платформа је доступна [овде](#).

³⁹ До краја 2022. године 39.054 запослених у образовним установама, 4.120 родитеља и 13.103 ученика похађало је обуке доступне на платформи.

⁴⁰ Монитор за Србију (21. децембар 2022).

15. ЕЦРИ поздравља ове иницијативе. Међутим, током посете ЕЦРИ-а показало се да њихова примена покреће одређена питања. Наставници који учествују у школским одборима пријавили су недостатак конкретних упутстава о томе како реаговати на насилне инциденте и делотворног праћења извештаја о инцидентима из школа. Надаље, платформа за извештавање *Чувам те* показала је техничке недостатке.
16. По мишљењу ЕЦРИ-а, од виталног је значаја да надлежни остваре даљи напредак у пријављивању, евидентирању и праћењу насиља у школама, посебно ЛГБТИ фобичног насиља. Према наводима надлежних, у периоду од септембра 2022. до априла 2023. МПНитР-у је пријављено 635 насилних инцидената. Истраживање из 2022. године које су спровеле организације цивилног друштва такође је открило да је 56% ЛГБТИ деце и омладине средњошколског узраста доживело неки облик насиља на основу сексуалне оријентације и родног идентитета (СОГИ) у школском окружењу.⁴¹ Насиље засновано на предрасудама пријавило је 47% ученика који су га доживели.⁴² Отприлике 54% средњошколаца верује да школе толеришу насиље и дискриминацију над ЛГБТИ ученицима, док је 72% њих изјавило да је чуло наставнике да негативно говоре о ЛГБТИ особама, а 10% је присуствовало ситуацијама у којима наставници јавно вређају ученике или их дискриминишу по основу њиховог СОГИ-а.⁴³
17. ЕЦРИ препоручује да надлежни без одлагања заврше успостављање система способног за делотворно праћење расистичких и ЛГБТИ-фобичних инцидената у школама у циљу осмишљавања релевантних дугорочних политика. Такав систем треба да садржи јасне смернице о врсти инцидената које треба пријавити и конкретне кораке које школско особље треба да предузме у циљу санкционисања починилаца и пружања подршке и обештећења жртвама.

С. Нерегуларно присутни мигранти

18. У свом ГПР-у бр. 16 о заштити нерегуларно присутних миграната од дискриминације, ЕЦРИ позива на доношење делотворних мера („заштитних зидова“) како би се осигурала људска права нерегуларно присутних миграната у областима као што су образовање, здравствена заштита, становање, социјално осигурање и помоћ, заштита рада и правосуђе. Такви заштитни зидови требало би да одвоје активности државних органа који пружају социјалне услуге од имиграционих контрола и обавеза спровођења закона како би се осигурало да мигранти који су нерегуларно присутни у земљи не буду одвраћени од приступања својим правима услед страха од депортације.
19. Неправилан улазак и нередован боравак у Србији сматрају се прекршајима за које судови странцу могу изрећи новчану казну или налог да напусти земљу. Подаци о броју миграната који су нерегуларно присутни у Србији ограничени су.⁴⁴ Иако сваке године у Србију уђу десетине хиљада страних држављана, само мали број њих затражи азил,⁴⁵ док велика већина настоји да настави даље и затражи азил у другим земљама.

⁴¹ Центар за истраживање и развој друштва IDEAS – Регионални инфо центар (2022): 5.

⁴² *Ibid*: 8.

⁴³ *Ibid*: 9.

⁴⁴ Постоје неки подаци о мигрантима који су кажњени због илегалног уласка или боравка у Србији. Прекршајни судови су 2021. године прогласили 652 страна држављанина кривим за недозвољен прелазак границе, 43 су кажњена за илегални улазак у Србију, а њих 947 оглашено је кривим за недозвољено присуство у Србији (Београдски центар за људска права (2021б): 35).

⁴⁵ Илустрације ради, 2022. године, од скоро 120.000 новопридошлих миграната, њих укупно 4.181 регистровало је намеру да затражи азил у Србији (процедурални услов у процесу тражења азила), док су на крају поднета само 322 захтева за азил (Европски савет за избеглице и прогнанике (2023а): 13-14).

20. Из посете ЕЦРИ-а Србији показало се да „заштитни зидови“ постоје у бројним областима. Тачније, сва деца мигранти, без обзира на њихов правни статус, имају приступ основном образовању.⁴⁶ Као резултат тога, према проценама надлежних, 85% мигрантске популације школског узраста која је смештена у прихватним центрима и центрима за азил има приступ српском образовном систему. Надаље, иако српско законодавство не предвиђа изричито право нерегуларно присутних миграната да буду смештени у прихватним објектима, надлежни су донели одредбе које им дозвољавају да бораве у таквим објектима.⁴⁷ Сви мигранти, без обзира на њихов правни статус, имају право на хитну здравствену помоћ.⁴⁸ Према српском законодавству, само тражиоци азила и избеглице са признатим статусом имају право на обавезно здравствено осигурање. Према лицима која су по доласку у Србију и првој регистрацији у њој изразила намеру да поднесу захтев за азил, поступа се у том погледу као према тражиоцима азила и дозвољено им је лечење, чак и ако још увек нису званично поднели захтев за азил.⁴⁹
21. У марту 2021. године, вакцинација против Ковида-19 постала је доступна страним држављанима без обзира на њихов правни статус. Станари прихватних објеката могли су да добију вакцину на лицу места. Остали страни држављани су морали да се региструју на владиној платформи или да контактирају наменски позивни центар да би се вакцинисали.⁵⁰

D. Равноправност ЛГБТИ особа⁵¹

22. ЕЦРИ напомиње да не постоје званични подаци о ЛГБТИ популацији у Србији, без којих не може постојати чврста основа за развој и спровођење политика усмерених на бављење дискриминацијом ЛГБТИ особа. ЕЦРИ подстиче надлежне да успоставе свеобухватан, тачан и поуздан систем за прикупљање релевантних и рашчлањених података у вези са ЛГБТИ особама, придржавајући се међународних стандарда прикупљања података и обезбеђујући интерсекционалну перспективу и поштовање начела поверљивости, добровољне самоидентификације и информисаног пристанка, узимајући у обзир свој ГПР бр. 17 о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације ЛГБТИ особа.
23. Предрасуде према ЛГБТИ особама и даље су распрострањене, иако је дошло до одређених побољшања у општим ставовима према њима. У анкети из 2023. године, 38% испитаника је изјавило да је комуницирало са особама за које су знали да су ЛГБТИ (18% у 2015. години). 11% испитаника престало би да комуницира са пријатељима када би сазнали да су ЛГБТИ (у поређењу са 26% испитаника у 2015. години), док би их 30% у потпуности подржало (у поређењу са 14% у 2015. години). 52% испитаника и даље сматра да је ЛГБТИ болест (66% у 2015. години).⁵² Што се тиче искустава и перцепција самих припадника ЛГБТИ заједнице, истраживање које је водила организација цивилног друштва 2020. године показало је да се 48% испитаника не осећа слободним да исказе свој ЛГБТИ идентитет у свакодневном животу, док 46% верује да су били дискриминисани у претходној години.⁵³ Истраживање

⁴⁶ Београдски центар за људска права (2022б): 142.

⁴⁷ Београдски центар за људска права (2021б): 67-68; Европски савет за избеглице и прогнанике (2022): 118-119.

⁴⁸ [Закон о здравственој заштити](#), чланови 238. и 240.

⁴⁹ Европски савет за избеглице и прогнанике (2022): 142.

⁵⁰ Неки су ипак морали да се ослане на организације цивилног друштва да заврше тај поступак јер су регистрациони образац, као и подаци о времену и месту вакцинације били доступни само на српском језику и ћириличном писму (Београдски центар за људска права 2021б): 150-151).

⁵¹ За терминологију, погледајте [ЕЦРИ-ев речник](#).

⁵² Удружење за једнака права (2023): 36.

⁵³ Центар за истраживање и развој друштва IDEAS – Регионални инфо центар (2020): 11, 9 и 4

спроведено 2019. године такође је открило да се ЛГБТИ особе и даље суочавају са значајним проблемима у процесу запошљавања и на радном месту, при чему је 38% испитаника доживело дискриминацију на тржишту рада у периоду од пет година пре истраживања, 46% њих је било изложено психолошком насиљу на послу, а 19% односно 18% њих добило је претње отказом и физичким насиљем.⁵⁴ ЕЦРИ стога са задовољством констатује да су организације цивилног друштва спровеле неколико иницијатива које имају за циљ подстицање инклузије и заштите ЛГБТИ особа на радном месту, од којих су неке добиле подршку Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог (МзЉиМПидД).⁵⁵

24. Србија је 2023. године била рангирана на 26. месту међу 49 земаља по поштовању људских права ЛГБТИ особа према „Индексу и мапи *Rainbow* (дуге)“ организације ИЛГА Европе. Делотворна примена закона о равноправности, која се иначе сматра прилично задовољавајућом,⁵⁶ остаје хроничан проблем, као и добро документована ЛГБТИ-фобична реторика Српске православне цркве.⁵⁷
25. ЗЗД, са изменама и допунама из 2021. године, изричито забрањује дискриминацију по основу пола, рода и родног идентитета, као и ускраћивање права по основу пола, рода, родног идентитета и „промене пола“.⁵⁸ Надаље, Национална стратегија за младе до 2025. године препознаје ЛГБТИ особе као једну од друштвених група која је више изложена дискриминацији и има за циљ решавање проблема ЛГБТИ фобичне дискриминације.⁵⁹ ЕЦРИ поздравља овај развој догађаја.
26. У свом последњем извештају, ЕЦРИ је позитивно оценио садржај Стратегије против дискриминације за период 2013-2018. и одговарајућег Акционог плана.⁶⁰ Ипак, ниво спровођења оставио је много тога неоствареног.⁶¹ Влада је усвојила нову Стратегију спречавања и заштите од дискриминације и одговарајући Акциони план у јануару 2022. године.⁶² Новоусвојена стратегија експлицитно се односи на ЛГБТИ особе.⁶³ То тек треба да се спусти на регионални и локални ниво. Истраживање спроведено 2020. године показало је да локални акциони планови (ЛАП) локалних заједница и даље у великој већини не препознају ЛГБТИ особе.⁶⁴ ЕЦРИ подстиче надлежне да помогну локалним и регионалним властима у развоју стратегија и политика чији за циљ унапређење људских права и равноправности ЛГБТИ особа, у светлу

⁵⁴ Центар за истраживање и развој друштва IDEAS (2019): 5.

⁵⁵ Примера ради, у фебруару 2021. године Центар за истраживање и развој друштва IDEAS, уз подршку МзЉиМПидД-а), организовао је тродневну конференцију под називом „[Game Changers Conference \(#GCC\) - In pursuit of balance](#)“ о улози пословног сектора у подстицању различитости и инклузије, са посебним нагласком на ЛГБТИ особе. Штавише, у октобру 2022. године, IDEAS је покренуо [Привредну алијансу за равноправност \(Equality Business Alliance\)](#), формални механизам сарадње између компанија за економску интеграцију ЛГБТИ особа. Организација за лезбијска права ЛАБРИС покренула је 2022. године онлајн кампању за мапирање ЛГБТИ компанија.

⁵⁶ Београдски центар за људска права (2021а): 267.

⁵⁷ Погледајте на пример: Хелсиншки одбор за људска права у Србији (2022/2023): 265-267.

⁵⁸ Чланови 14. и 20. став 2. измењеног и допуњеног ЗЗД-а.

⁵⁹ Министарство омладине и спорта (2015): 43.

⁶⁰ ЕЦРИ (2017): § 97.

⁶¹ Удружење за једнака права (2018): 4; Београдски центар за људска права (2021а): 265.

⁶² Доступно <https://www.minjimpdd.gov.rs/strateska-dokumenta.php> (само на српском).

⁶³ Заштитник грађана је ипак упозорио на проблематичне формулације неких индикатора и недостатак полазних и циљних вредности Акционог плана (Београдски центар за људска права (2022а): 342).

⁶⁴ Удружење ДУГА (2020): 12-13.

преорука и других смерница које је издао Конгрес регионалних и локалних власти Савета Европе.⁶⁵

27. Претходна стратегија предвиђала је израду закона о регистрованом партнерству за истополне парове.⁶⁶ Године 2021. МзЉиМПидД је припремило нацрт Закона о истополним заједницама након консултација са независним телима и ЛГБТИ организацијама цивилног друштва.⁶⁷ Стручно мишљење Савета Европе затражено је и издато у мају 2021.⁶⁸ Израда нацрта закона наишла је на контроверзе,⁶⁹ али ју је коначно довршило МзЉиМПидД.⁷⁰
28. ЕЦРИ са жаљењем констатује да нацрт закона није накнадно поднет Народној скупштини. Председник Србије је у мају 2021. изјавио да неће да проглашава закон о истополним заједницама и да ће га вратити у Народну скупштину уколико га ова усвоји јер Устав дефинише брак као правно уређену заједницу мушкарца и жене.⁷¹ У јуну 2022. године, МзЉиМПидД је саопштило да ће процес усвајања закона о истополним заједницама кренути из почетка, као резултат формирања нове Владе и Народне скупштине након опшних избора. ЛГБТИ организације цивилног друштва које промовишу ЛГБТИ равноправност протестовале су против таквог развоја догађаја.⁷²
29. ЕЦРИ похваљује МзЉиМПидД зато што је завршило израду нацрта закона о истополним заједницама 2021. године. Међутим, ЕЦРИ је забринуто због неизношења нацрта пред Народну скупштину на расправу и усвајање. ЕЦРИ наглашава да одсуство правног признавања истополних парова не обезбеђује заштиту приватног и породичног живота ЛГБТИ особа⁷³ и излаже их социјалној и финансијској угрожености. Упућује се на препоруку 16 ГПР бр. 17 о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације ЛГБТИ особа.
30. ЕЦРИ препоручује, као приоритет, да власти надограђују напредак постигнут у изради нацрта закона о истополним партнерствима у последњих неколико година и да такав нацрт закона поднесу Народној скупштини без непотребног одлагања, након смислене консултације са релевантним актерима цивилног друштва.
31. Трансродне особе остају једна од најмаргинализованијих група у Србији. Према истраживању цивилног друштва, пре пандемије Ковида-19, само 32% трансродних особа било је запослено. Њихова ситуација је додатно погоршана као резултат пандемије јер је 21% запослених остало без посла.⁷⁴

⁶⁵ Погледајте посебно [Извештај, Резолуцију 470 \(2021\) и Препоруку 458 \(2021\)](#) усвојене на Конгресу 16. јуна 2021. о улози локалних и регионалних власти у заштити ЛГБТИ особа у контексту растућег говора мржње и дискриминације.

⁶⁶ ЕЦРИ (2017): §§ 99. и 101.

⁶⁷ Пре припреме Нацрта закона, 2020. године, организација ЛАБРИС је објавила свој Модел закона о грађанском партнерству, који је наишао на одобравање цивилног друштва. ОЦД су критиковале процес припреме нацрта закона зато што није узео у обзир Модел закона о грађанском партнерству (Београдски центар за људска права (2022а): 359).

⁶⁸ Мишљење Савета Европе је доступно [овде](#).

⁶⁹ Конкретно, 212 јавних личности потписало је петицију којом се позива на блокирање усвајања Нацрта закона, са образложењем да би људска права истополних партнера могла боље да се заштите изменама и допунама неколико закона који су већ на снази („Политика“ (2021, 19. март)). Више од 500 других јавних личности реаговало је потписивањем петиције за усвајање закона о истополним заједницама („Данас“ (2021, 20. март)).

⁷⁰ „Политика“ (2021, 19. новембар).

⁷¹ Београдски центар за људска права (2022а): 274. Такође погледајте: Европски западни Балкан (2021, 6. мај).

⁷² „Данас“ (22. јун 2022).

⁷³ ЕЦХР, Федотова и други против Русије (Вв), бр. 40792/10, 30538/14 и 43439/1473225/01, 17. јануар 2023., § 224.

⁷⁴ Погледајте Колектив Талас ТИРВ (2022): 16, 17, 20-21 и 24.

32. Здравствени систем и даље категорише трансродност као ментални поремећај.⁷⁵ Као добродошао развој, подзаконским актима усвојеним 2018. године предвиђа се знатно поједностављена процедура законског признавања рода (ЛГР). Стерилизације се више не захтевају. Међутим, психијатријско праћење и хормонска терапија и даље представљају захтеве.⁷⁶
33. Изменама и допунама Закона о матичним књигама из 2019. године обезбеђена је промена имена и ознака пола у матичним књигама.⁷⁷ Током посете 2023. године, делегација ЕЦРИ ипак је сазнала да практична примена нових одредаба представља проблем, посебно у мањим општинама.⁷⁸ Проблем представља и недостатак сензибилизације медицинског особља. Фонд здравственог осигурања је 2021. године, на препоруку Заштитника грађана, укључио лекове за постизање одговарајућег хормонског статуса трансродних особа на листу преписаних лекова. Ипак, према речима партнера из цивилног друштва са којима су обављени састанци током посете, листа је непотпуна, што значи да је хормонска терапија и даље веома скупа. ЕЦРИ подстиче надлежне да се позабаве тим питањима у оквиру националног акционог плана о равноправности ЛБГТИ особа.
34. У Србији не постоје званични подаци о интерсексуалним особама. Такође нема званичних података о извођењу такозваних операција „нормализације пола“ које се обављају над интерсексуалном децом у земљи.
35. Током посете 2023. године показало се да је један број лекара недавно почео да заузима јавни став против таквих операција, истичући да су оне медицински непотребне. То је добродошао развој. Међутим, наводи се да је стигматизација интерсексуалних особа висока, посебно у руралним подручјима.⁷⁹ ЕЦРИ снажно подстиче надлежне да предузимају мере у циљу забране обављања медицински непотребних операција све док интерсексуална деца не буду у могућности да учествују у доношењу одлука, на основу начела слободног и информисаног пристанка, у светлу препоруке 32 ГПР-а бр. 17 о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације ЛГБТИ особа.
36. Уопштено говорећи, ЕЦРИ је сазнао да надлежни спроводе процес припреме стратегије за људска права која би се односила и на равноправност ЛГБТИ особа. Међутим ЕЦРИ примећује скептицизам који су многи саговорници изразили током посете Србији 2023. у вези са бављењем нетолеранцијом према ЛГБТИ особама и њиховом дискриминацијом у оквиру много шире стратегије људских права. У том погледу се упућује на препоруку 11 ГПР-а бр. 17 ЕЦРИ-а о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације ЛГБТИ особа.
37. Такође се показало током посете Србији 2023. да су развијене посебне иницијативе цивилног друштва за бављење интерсекционалном дискриминацијом коју доживљавају ЛГБТИ особе. У том контексту, делегација ЕЦРИ-а посетила је сигурну кућу коју води НВО за лезбијке Ромкиње које су у опасности од родно заснованог и хомофобичног насиља. По мишљењу ЕЦРИ-а, те иницијативе треба снажно подржати. Истовремено се показало да у низу области надлежни треба да усвоје интерсекционални

⁷⁵ Београдски центар за људска права (2022а): 360. Тако је упркос чињеници да је Светска здравствена организација депатологизовала транс идентитете 2019. године.

⁷⁶ ОЦД стога настављају да се залажу за потпуну депатологизацију процеса правног признавања рода (енгл. *legal gender recognition* – ЛГР) у складу са Моделом закона о родном идентитету који су развиле 2015. године (доступно [овде](#)).

⁷⁷ Закон о матичним књигама, чланови 41. и 45.

⁷⁸ Погледајте, с тим у вези, Европска комисија (2023): 49.

⁷⁹ Београдски центар за људска права (2022а): 364.

приступ ЛГБТИ равноправности. На пример, током посете, делегација ЕЦРИ-а је чула истоветне приче о ЛГБТИ избеглицама и тражиоцима азила који се нису осећали безбедно у објектима у којима су били смештени.

38. ЕЦРИ препоручује да надлежни развију и обезбеде усвајање националне стратегије и одговарајућег акционог плана за равноправност ЛГБТИ особа, у блиској консултацији са релевантним организацијама цивилног друштва, у светлу своје Препоруке опште политике бр. 17 о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације против ЛГБТИ особа. У том контексту, они би требало да унесу интерсекционални приступ у свој дизајн, структуру и примену, и да предузимају периодичне прегледе како би надгледали спровођење тог приступа. Ако је потребно, треба затражити подршку Савета Европе.

II. ГОВОР МРЖЊЕ И МОТИВИСАНО НАСИЉЕ

A. Говор мржње⁸⁰

39. У Србији не постоје свеобухватни подаци о говору мржње. Према делимичним подацима Министарства унутрашњих послова, у периоду од 2019. до 2021. године поднете су кривичне пријаве против 17 лица због кривичног дела повреде угледа лица по основу расне, верске, националне или друге припадности из члана 174. Кривичног законика (КЗ). Поднета је кривична пријава против 52 лица за кривично дело изазивања националне, расне или верске мржње из члана 317 КЗ и против 7 лица за кривично дело расне и друге дискриминације из члана 387 КЗ. Штавише, ПЗР је 2022. године издала 63 мишљења по притужбама у вези са кршењем члана 12. ЗЗД-а (забрана узнемиравања и понижавајућег поступања на основу личних својстава).⁸¹ Ипак, сви саговорници са којима се делегације ЕЦРИ-а састала током посете сложили су се да је стварни број случајева говора мржње много већи.⁸²
40. ЕЦРИ је забринут због упорног говора мржње у политичком и другом јавном дискурсу, посебно на интернету,⁸³ и изложености различитих група као што су Роми и друге етничке мањине, ЛГБТИ заједнице и избеглице/мигранти. Студија о праћењу медија из 2022. године открила је да су коментари мржње усмерени на етничку припадност (25%), сексуалне мањине (14,6%) и избеглице/мигранте (9,4%). Новинари и медијски радници (25,2%) заједно са политичарима, државним функционерима и политичким странкама (24,3%) чине скоро половину починилаца говора мржње.⁸⁴
41. Роми и припадници других етничких мањина такође су посебно изложени реторици мржње. Градоначелник Београда је у марту 2023. изјавио да престонички Роми живе од крађе и да не желе да се придржавају „цивилизаних“ стандарда.⁸⁵ У време посете ЕЦРИ-а, судски поступак је био у току у вези са употребом речи „Шиптар“, пежоративног еквивалента за „Албанац“, од стране министра унутрашњих послова када је говорио о високом представнику албанске мањине.⁸⁶ У новембру 2023. године објављено је да ће фудбалски стадион у Србији бити делимично затворен

⁸⁰ Погледајте дефиниције говора мржње и злочина из мржње у [ЕЦРИ-евом речнику](#).

⁸¹ Од те 63 жалбе, 53 су се односиле на исти инцидент.

⁸² Индикативно је да Центар за професионализацију медија и медијску писменост (ЦЕПРОМ) спровео је истраживање од 15. септембра до 15. октобра 2019. године, које је показало да је у том периоду у штампаним и онлајн медијима објављено око 20.000 текстова са елементима агресивне комуникације и говора мржње (Крстић, И. (2020): 47).

⁸³ Према студији ЦЕПРОМ-а, текстови са елементима агесије и говора мржње претежно су присутни у онлајн медијима, у којима је чак 86% таквих текстова објављено онлајн (17.169 текстова).

⁸⁴ Јовановић, И. и Андужић, А. (2022): 7-8.

⁸⁵ Balkan Insight (2023, 13. март).

⁸⁶ Хелсиншки одбор за људска права у Србији (2021): 49.

када земља буде домаћин Бугарској у квалификационој утакмици за Европско првенство 2024. као казна за расистичко понашање навијача током победе над Црном Гором.⁸⁷

42. Говор мржње против ЛГБТИ особа остаје озбиљан проблем, а постао је посебно раширен у контексту Европрајда 2022. у Београду.⁸⁸ Илустрације ради, лидер санџачке Странке демократске акције упоредио је ЛГБТ особе са „стоком“.⁸⁹ Током ТВ наступа пре Европрајда, један гинеколог је изјавио да је хомосексуалност одувек била болест и да је треба лечити као такву.⁹⁰ Један владика је рекао да ће Европрајд „оскрнавити“ Београд.⁹¹ Године 2020. један познати глумац постао је мета говора мржње на друштвеним мрежама јер је играо лик који је пољубио другог мушкарца у локалној серији *Јужни ветар*.⁹²
43. Око 2020. године дошло је до значајног пораста антиизбегличке/антимигрантске реторике уочи локалних и парламентарних избора. Избеглице и мигранти све више су у медијима и на интернету приказивани као претња безбедности грађана Србије.⁹³ Током протеста који је одржан у Београду у октобру 2020. године, политичари крајње деснице говорили су о „девијантним мигрантима“ подстичући њихово пријављивање групама на друштвеним мрежама и подстицање људи да их хапсе.⁹⁴ Штавише, крајње десничарске „народне патроле“ узнемиравале су избеглице и мигранте, као и појединце који су им помагали.⁹⁵ На пример, у Сомбору, у северозападној Србији, власник хотела у коме су били мигранти био је мета говора мржње десничарских екстремистичких група, које су му претиле смрћу на друштвеним мрежама.⁹⁶
44. Глорификација ратних злочинаца и порицање судски утврђених чињеница, укључујући од стране јавних службеника, остали су практично непромењени. Начелник Генералштаба Оружаних снага у децембру 2021. године уручио је орден пензионисаном генералу који је осуђен од Међународног кривичног суда за бившу Југославију за ратне злочине и злочине против човечности у Сребреници.⁹⁷ Градоначелник Београда је у септембру 2022. године на друштвеним мрежама објавио своју фотографију на којој се налази пензионисани војни мајор осуђен као ратни злочинац.⁹⁸ Иницијатива младих за људска права морала је да затражи од локалних власти да уклоне 308 графита, симбола и мурала широм Србије посвећених ратном злочинцу Ратку Младићу. Приближно 250 тих приказа налази се у Београду, од којих је неке видела и делегација ЕЦРИ-а током посете Србији 2023.⁹⁹
45. ЕЦРИ препоручује, као приоритетно питање, да надлежни наруче свеобухватну студију о различитим облицима говора мржње у Србији,

⁸⁷ Ројтерс (2023, 15. новембар).

⁸⁸ За више детаља о организацији тог догађаја погледајте Савет Европе, Комесар за људска права (2023).

⁸⁹ „Данас“ (2022, 18. август).

⁹⁰ <https://www.facebook.com/dasezna.lgbt/posts/pfbid02D6ifrZp2fqWBb5hHvn7ps6Eh1mBSzCbJdzD1Dk3o5nizWJxHckqjQXHNA6zLgSsNI>

⁹¹ Ripanews.com (2022, 16. август).

⁹² „Данас“ (2020, 2. април).

⁹³ Београдски центар за људска права (2020б): 173фф; Разноликост медија (2021, 24. март).

⁹⁴ Београдски центар за људска права (2020б): 178-179.

⁹⁵ Београдски центар за људска права (2021б): 171.

⁹⁶ Радио Слободна Европа/Радио Либерти (2021, 14. октобар).

⁹⁷ Београдски центар за људска права (2022а): 237.

⁹⁸ *Ibid*: 330.

⁹⁹ У новембру 2021. године, полиција је привела двоје активиста за људска права који су префарбавали један од таквих мурала. Инцидент је изазвао [реакцију](#) известилаца Парламентарне скупштине Савета Европе за мониторинг Србије.

његових извора и утицаја на циљне групе у циљу развоја и спровођења мера за спречавање и отклањање тих појава.

Одговори на говор мржње

46. ЕЦРИ примећује да постоји неколико примера политичких лидера и представника јавних институција који осуђују говор мржње. На пример, премијерка је осудила хомофобичне коментаре које је један владика дао у контексту Европрајда.¹⁰⁰ Након поменутих ЛГБТИ-фобичних коментара једног гинеколога, Лекарска комора Србије издала је саопштење у коме је навела да оштро осуђује дискриминацију и свако понашање усмерено на узнемиравање, омаловажавање или вређање појединаца или одређених група.¹⁰¹ Такође је уобичајено да ПЗР издаје саопштења за јавност и упозорења о говору мржње и да развија контраговор.¹⁰²
47. Народна скупштина је у децембру 2020. године донела Одлуку о увођењу Кодекса понашања народних посланика, који је измењен и допуњен у септембру 2021. године. ЕЦРИ поздравља тај развој догађаја. Међутим, такав кодекс није усвојен за владине званичнике.¹⁰³
48. ЕЦРИ препоручује надлежнима да појачају напоре у подстицању јавних личности, посебно високих званичника, политичара и верских вођа, да се сами уздрже од употребе расистичког говора и других облика говора мржње, да одлучно и одмах осуде употребу таквог говора од стране других, да користе контраговор и алтернативни говор и да промовишу разумевање између група, укључујући изражавање солидарности са онима који су на мети говора мржње, у светлу Препоруке опште политике ЕЦРИ-а бр. 15 о борби против говора мржње, Препоруке Комитета министара Савета Европе КМ/Преп. (2022) бр. 16 о борби против говора мржње и ревидиране Повеље европских политичких партија за нерасистичко и инклузивно друштво, како ју је усвојила Парламентарна скупштина Савета Европе у својој Резолуцији 2443 (2022).
49. У области медија, ситуација је у основи остала иста у поређењу са стањем ствари описаним у претходном извештају.¹⁰⁴ Изменама и допунама Закона о јавном информисању и медијима¹⁰⁵ и Закона о електронским медијима¹⁰⁶ такође је изражена озбиљна забринутост због њиховог потенцијала да додатно ограниче независност Регулаторног тела за електронске медије и његове способности да одговори на изазове дезинформација.¹⁰⁷
50. ЕЦРИ препоручује да надлежни обезбеде да Регулаторно тело за електронске медије ужива *de jure* и *de facto* независност, у светлу Препоруке КМ/Преп. (2022) бр. 16 Комитета министара Савета Европе о борби против говора мржње.

¹⁰⁰ Блумберг (2022, 17. август).

¹⁰¹ Према информацијама добијеним од надлежних, ПЗР је интервенисала и у овом случају покренувши судски поступак због дискриминације пред Вишим судом у Београду.

¹⁰² На пример, било је 35 саопштења за јавност у 2015, 25 у 2016, 20 у 2017, 24 у 2018 и 34 у 2019. години. Такође, девет опомена је изречено у 2015. години, 9 у 2016. години, 13 у 2017. години, 17 у 2018. години и 23 у 2019. години. Од свих упозорења у 2019. години, њих 91,3% се односило на говор мржње (Горан Милетић, *Анализа рада Поверенице за равноправност у области сузбијања говора мржње у: Гајин, С. (2020)*). Такође погледајте Balkan Insight (2023, 13. март) и ИЛГА Европе (2023): 128, у вези са санкцијама лидеру санџачке Странке демократске акције.

¹⁰³ Погледајте такође Европска комисија : 12.

¹⁰⁴ ЕЦРИ (2017): §§ 39-40.

¹⁰⁵ Доступно [овде](#).

¹⁰⁶ Доступно [овде](#).

¹⁰⁷ Контроверзе су укључивале *inter alia* процес именовања чланова Регулаторног тела и необавезивање тог тела да уведе етички кодекс. Погледајте, индикативно: Balkan Insight (2023, 26. октобар); Европска федерација новинара (2023, 4. октобар); Репортери без граница (2023, 14. новембар); Еурактив (2023, 26. октобар).

51. Законске одредбе којима се инкриминише прибегавање говору мржње, укључујући подстицање на мржњу, остале су углавном неизмењене¹⁰⁸ те и даље показују недостатке, као што је одсуство одредаба које се баве величањем ратних злочинаца и негирањем судски утврђених чињеница.¹⁰⁹ ЕЦРИ позива надлежне да темељно преиспитају постојеће одредбе кривичног закона ради даљег прецизирања који изрази говора мржње подлежу кривичној одговорности, као што су јавно порицање, тривијализација и одобравање геноцида, злочина против човечности или ратних злочина и осигуравања њихове делотворности, у светлу релевантних општих препорука ЕЦРИ-а и препоруке Преп.(2022)16 Комитета министара о борби против говора мржње.
52. Од 1. јануара 2019. до 31. децембра 2021. године, кривичним пријавама поднетим по члановима 174, 317. односно 38.7 КЗ изречене су 3, 19 односно 4 осуђујуће пресуде. У том контексту, поједини извештаји указују на то да субјекти кривичног правосуђа нису били довољно обучени за поступање са свим врстама притужби на говор мржње криминалне природе и на друге злочине из мржње.¹¹⁰ ЕЦРИ позива надлежне да обезбеде одговарајућу обуку за полицијске службенике, тужиоце, као и судије о томе како да на најбољи начин искористе постојеће законске одредбе о борби против говора мржње и злочина из мржње,¹¹¹ узимајући у обзир релевантна начела и смернице садржане у ЕЦРИ-овој Препоруци опште политике бр. 15 о борби против говора мржње и у Препоруци Комитета министара КМ/Преп.(2022)16 о борби против говора мржње.

В. Насиље мотивисано мржњом

53. Србија редовно подноси податке о злочинима из мржње ОЕБС-у/ОДИХР-у.¹¹² Надлежни су 2021. пријавили 109 инцидената мржње. У 11 од ових предмета подигнуте су оптужнице и изречен је исто толики број осуђујућих пресуда. Ипак, не постоји разлика у процесима бележења и пријављивања између случајева криминалног говора мржње и других злочина из мржње. Као добродошао развој, чинило се да је софтвер за дигитализацију бележења статистичких података о говору мржње и злочинима из мржње у систему кривичног правосуђа био спреман за употребу у време посете делегације ЕЦРИ-а Србији.
54. Члан 54а Кривичног законика (КЗ) предвиђа општу отежавајућу околност, мотивисану предрасудама, за обична кривична дела.¹¹³ Према наводима надлежних, до 20. октобра 2022. члан 54а КЗ примењен је у 35 случајева, укључујући два случаја 2022. године. У 12 случајева донете су осуђујуће пресуде.
55. Удружење *Да се зна!* у свом годишњем извештају о злочинима из мржње документовало је 2021. године највећи број инцидената мржње против ЛГБТИ

¹⁰⁸ Те одредбе укључују: члан 317.1 Кривичног законика (КЗ) Србије (инкриминисање изазивања националне, расне и верске мржње или нетрпељивости); члан 174 КЗ (о јавном излагању порузи лица или групе због припадности одређеној раси, боји коже, вери, националности, етничког порекла или неког другог личног својства); члан 387.5 КЗ (инкриминисање јавних претњи против лица или групе по више дискриминаторних основа; члан 387.3 КЗ (забрана јавног изражавања идеја о супериорности једне расе над другом) и члан 387.4 КЗ (инкриминисање ширења текстова, слика или било којих других представа идеја или теорија које заговарају или подстичу мржњу, дискриминацију или насиље против било које особе или групе на основу бројних заштићених карактеристика).

¹⁰⁹ Погледајте, с тим у вези, ЕЦРИ (2017), §§ 3. и 7.

¹¹⁰ Крстић, И. (2020): 39.

¹¹¹ Надлежни су обавестили ЕЦРИ да је ПЗР спровела обуку за преко 1.000 полицајаца, судија и адвоката. Обука која укључује препознавање и реаговање на говор мржње и дискриминацију уопште. Поред тога, креирана је онлајн обука доступна полазницима Правосудне академије.

¹¹² За платформу ОДИХР-а за извештавање за Србију погледајте [овде](#).

¹¹³ Основи заштићени овом одредбом јесу раса, вера, национално или етничко порекло, пол, сексуална оријентација или родни идентитет.

особа од 2017. године, односно 83 случаја анти-ЛГБТИ инцидената (укључујући говор мржње криминалне природе), што је повећање од 38% у поређењу са 2020.

56. Број случајева ЛГБТИ-фобичног насиља мотивисаног мржњом нагло се повећао у августу и септембру 2022. године, након низа изјава мржње политичких и верских лидера (видети Одељак II.A. о говору мржње). Неколико ЛГБТИ особа биле су жртве насиља, укључујући сексуално насиље, пре,¹¹⁴ за време¹¹⁵ и током недеља након Европрајда 2022. у Београду.¹¹⁶ Недостатак поверења у државне институције наведен је делегацији ЕЦРИ-а током посете као један од главних разлога за недовољно пријављивање тих инцидената полицији и тужилаштву, праћено недостатком знања о поступцима пријављивања и притужбе.
57. Након што је полиција у Београду у јулу 2023. пронашла раскомадано тело убијене трансродне тинејџерке, организације цивилног друштва позвале су на „најстрожу казну“ за починиоца.¹¹⁷
58. Године 2022. канта црвене боје бачена је на улаз у канцеларије Жена у црном, дан након што је то удружење обележило годишњицу геноцида у Сребреници.¹¹⁸ Европски центар за права Рома (ЕРРЦ) године пријавио је 2021. три напада на имовину и један насилни напад на Рома. У 2021. години, Мисија ОЕБС-а у Србији пријавила је три антисемитска напада на имовину, као и један насилан напад на муслимане. У другом антимуслиманском инциденту 2021. године, зидови зграде Исламске заједнице вандализовани су графитима са свастиком.
59. Године 2018, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији и ОДИХР-а, израђене су смернице за процесуирање злочина из мржње. Делегација ЕЦРИ-а са задовољством је сазнала да су, на основу њих, тужиоци позвани да експлицитно упућују на члан 54а КЗ-а у оптужницама, као што је ЕЦРИ претходно био препоручио.¹¹⁹ Успостављена је мрежа особа за контакт које раде на злочинима из мржње у оквиру тужилаштва, и чини се да је њихов допринос позитиван. Уз помоћ Мисије ОЕБС-а, Правосудна академија је такође развила и спровела план и програм обуке о злочинима из мржње, што је добродошло. Различити саговорници са којима су се представници ЕЦРИ-а састали током посете ипак су признали да међу многим субјектима кривичног правосуђа још увек постоји недостатак разумевања о одговарајућем начину поступања по жалбама за злочине из мржње.
60. ЕЦРИ са великим интересовањем примећује да је Уставни суд 27. јануара 2022. године усвојио одлуку¹²⁰ којом се уважава уставна жалба и утврђује да је Прво основно јавно тужилаштво у Београду повредило право подносиоца тужбе на физички и психички интегритет из члана 25. Устава у вези са забраном дискриминације из члана 21. због тога што тужилаштво није истражило да ли је напад на жртву, ЛГБТИ особу, био мотивисан мржњом. С тим у вези, ЕЦРИ позива надлежне да предузимају даље акције како би полицајцима, тужиоцима и другим релевантним субјектима кривичног

¹¹⁴ Пет мушкараца је ухапшено у августу након што су намамили неколико мушкараца на састанке, одвели их у шуму, силовали, тукли или опљачкали („Курир“ (2022, 2. август)).

¹¹⁵ *Да се зна!* Удружење је регистровало 14 ЛГБТИ-фобичних инцидената на дан одржавања Европрајда 2022, од којих су осам били физички напади, а шест случајеви узнемиравања и рушења имовине.

¹¹⁶ Београдски центар за људска права (2022а): 154.

¹¹⁷ Balkan Insight (2023, 7. јул).

¹¹⁸ Београдски центар за људска права (2022а): 160.

¹¹⁹ ЕЦРИ (2017): § 63.

¹²⁰ Бр. Уж – 51.79.2015

правосуђа пружили одговарајућу обуку о томе како да на најбољи начин искористе постојеће законске одредбе о борби против злочина из мржње.

III. ИНТЕГРАЦИЈА И ИНКЛУЗИЈА

A. Избеглице и друга лица којима је потребна међународна заштита

61. У 2022. години укупан број регистрованих лица у центрима за азил и прихват у Србији удвостручио се (119.127, у поређењу са 60.407 у 2021. години).¹²¹ Међутим, само мали број тражилаца азила одлучује да остане у Србији, чак и након што им буде одобрен азил или супсидијарна заштита. Илустрације ради, само 320 особа у 2022. и 174 у 2021. години затражило је азил.¹²² Све у свему, Канцеларија за азил је усвојила 219 захтева за азил поднетих између 2008. и 2022.¹²³ Према подацима надлежних, у Србији још увек живи 25.330 избеглица из других бивших република Југославије.
62. Закон о азилу и привременој заштити (ЗоАиПЗ)¹²⁴ прописује да страни држављанин може приступити поступку азила изразивши намеру да поднесе захтев за азил пред Министарством унутрашњих послова (МУП), које накнадно издаје потврду о регистрацији.¹²⁵ Та потврда представља основу за боравак у азилантском или прихватном центру, у којем регистровани страни држављанин треба да се пријави у року од 72 сата.¹²⁶
63. Поред ЗоАиПЗ-а, пропис из 2016. године, измењен и допуњен 2018. године, поставља стандарде за интеграцију лица која су добила међународну заштиту у Србији.¹²⁷ Том уредбом предвиђају се једногодишњи индивидуализовани програми интеграције. Међутим, у време посете ЕЦРИ-а Србији, било је озбиљних питања о њиховој стварној примени. Гледајући са позитивније стране, организације цивилног друштва развиле су бројне иницијативе чији је циљ подршка свеукупној интеграцији страних држављана.¹²⁸ Иако поздравља те иницијативе, ЕЦРИ снажно подстиче надлежне да обезбеде делотворну примену индивидуализованих програма интеграције.
64. Што се смештаја тиче, избеглице могу бити смештене у центрима за азил, а тражиоци азила имају право да бораве у привременим прихватним центрима (који обезбеђују основне материјалне услове за прихват).¹²⁹ Према надлежнима, укупан капацитет тих објеката износи приближно 6.000 места. У фебруару 2023. године 835 особа боравило је у центрима за азил, а 1.463 у привременим прихватним центрима. Тражиоци азила могу да се одлуче и за

¹²¹ Београдски центар за људска права (2022б): 15, и Београдски центар за људска права (2021б): 15.

¹²² Београдски центар за људска права (2022б): 18, и Београдски центар за људска права (2021б): 18.

¹²³ Информација коју су доставиле српске власти. Погледајте, с тим у вези, и Београдски центар за људска права (2022б): 19.

¹²⁴ Доступно [овде](#).

¹²⁵ Чл. 4 и 35(11) ЗоАиПЗ-а.

¹²⁶ Чл. 35(3) ЗоАиПЗ-а.

¹²⁷ Уредба о интеграцији лица којима је одобрен азил или супсидијарна заштита у друштвени, културни и економски живот у Србији, доступно [овде](#).

¹²⁸ На пример, у априлу 2021. године Београдски центар за људска права иницирао је пилот пројекат „Избеглице за избеглице“, који се усредсређује на пружање подршке тражиоцима азила и избеглицама од стране искуснијих избеглица који могу да им помогну у кретању кроз поступак добијања азила (Београдски центар за људска права (2021б): 160. Додатне информације су доступне [овде](#)). Надаље, програм „Пријатељ за избеглице“, који је развио Центар за истраживање и развој друштва IDEAS, има за циљ јачање друштвене кохезије на локалном нивоу окупљањем избеглица са Србима мотивисаним да им пруже неформалну подршку и упознају их са друштвеним активностима и мрежама (Више информација је доступно [овде](#)). Крајем 2022. године, 16 организација цивилног друштва формирало је Rainbow Migration Network са циљем пружања свеобухватне подршке ЛГБТИ избеглицама, тражиоцима азила и људима у покрету (више детаља доступно је [овде](#)).

¹²⁹ За детаљан опис услова живота у сваком од тих центара погледајте: Европски савет за избеглице и прогнанике (2022): 128-138.

приватни смештај ако могу да приуште да плаћају кирију.¹³⁰ Деца без пратње могу бити смештена у одређеним центрима за азил, домовима за смештај или у хранитељским породицама.¹³¹

65. Избеглице из бивше Југославије имају користи од Регионалног стамбеног програма (РСП).¹³² Истовремено, Закон о азилу и привременој заштити (ЗоАиПЗ) даје корисницима међународне или супсидијарне заштите право на становање у виду смештаја у објекту у надлежности Комесаријата за избеглице и миграције (ЦРМ) или новчане помоћи за привремени смештај. Таква подршка се пружа на период од годину дана. У време посете Србији разматрало се продужење те помоћи на две године. ЕЦРИ подстиче надлежне да уложе све напоре да обезбеде усвајање таквог продужења.
66. Што се образовања тиче, према ЗоАиПЗ-у, деца тражиоци азила имају право на бесплатно основно и средње образовање, док деца избеглице такође имају право на предшколско, као и високо образовање под истим условима као и грађани Србије. Деца која траже азил имају приступ образовању најкасније три месеца од дана подношења захтева за азил.¹³³ Ипак, према речима субјеката цивилног друштва са којима су представници ЕЦРИ-а састали током посете 2023. године, недостатак припремних часова из српског језика представља проблем. ЕЦРИ позива надлежне да организацију такве часова.
67. У области запошљавања, Стратегија запошљавања Републике Србије за период 2021-2026¹³⁴ којом је идентификован одређен број мање запошљивих група, није изричито признала избеглице и тражиоце- азила као једну од тих група. ЕЦРИ снажно подстиче надлежне да то учине у контексту наредне националне стратегије и да предузму мере да олакшају брз приступ избеглицама и тражиоцима азила тржишту рада.
68. И даље се јављају важни проблеми у погледу идентификационих докумената доступних за избеглице и тражиоце азила. Чињеница да не садрже евиденциони броје странца (ЕБС) и веома лош формат таквих докумената стварају озбиљне препреке у различитим управним поступцима, у смислу пријављених случајева да државни службеници нису признавали или прихватили документа као службене личне исправе.¹³⁵ ПЗР је утврдила да то може представљати дискриминацију.¹³⁶
69. У складу са чланом 91. ЗоАиПЗ-а, лицима која су добила азил треба да се издају путне исправе. У време посете ЕЦРИ-а Србији није било подзаконских аката.¹³⁷ Сходно томе, избеглице које нису поседовале пасош земље порекла или којима је истекао пасош нису могле легално да напусте Србију. У јулу 2023. године, Европски суд за људска права утврдио је кршење члана 2 Протокола бр. 4 Европске конвенције о људским правима од стране Србије у релевантном предмету. Суд је сматрао да је, према члану 46. Конвенције, потребно усвојити законске и оперативне мере да би се обезбедило стварно право на напуштање земље.¹³⁸ Власти су накнадно обавестили ЕЦРИ да су

¹³⁰ Београдски центар за људска права (20216): 69

¹³¹ За више детаља погледајте Београдски центар за људска права (20216): 69, 81, 86 и 88.

¹³² Финансирано од стране ЕУ и 14 земаља донатора, додатне информације погледајте [овде](#).

¹³³ ЗоАиПЗ, чланови 48, 55, 59 и 64.

¹³⁴ Доступно [овде](#).

¹³⁵ Београдски центар за људска права (20216): 126.

¹³⁶ Погледајте [Мишљење](#) ПЗР-а издато 2021. у случају одбијања банке да отвори рачуне лицима која поседују личну карту издату од стране Канцеларије за азил.

¹³⁷ Београдски центар за људска права (20216): 125.

¹³⁸ [С.Е. против Србије](#) (бр. 61365/16), пресуда од 11. јула 2023, правоснажна 11. октобра 2023.

потребни подзаконски акти донети у новембру 2023. и да ће ступити на снагу 1. фебруара 2024. године.

70. ЕЦПРИ препоручује да надлежни предузму додатне мере како би осигурали да избеглице добију одговарајуће путне и личне документе и да се тражиоцима азила у пракси обезбеђују одговарајућа лична документа.

В. Роми

71. Процењује се да се величина ромске популације у Републици Србији креће од 250.000 до 600.000 лица.¹³⁹ Ипак, само 131.936 особа идентификовало се као Роми на општем попису становништва из 2022. (за разлику од 147.604 у 2011. години), упркос опсежној кампањи МХМРСД-а која је имала за циљ да повећа учешће Рома у попису. Роми су сада трећа највећа национална мањина у Републици Србији.¹⁴⁰
72. Српске власти не прикупљају етнички разврстане податке. Роми су ипак препознати као посебно рањива група у Србији¹⁴¹. Роми који су побегли са Косова* између 1999. и 2004. године регистровани су као интерно расељена лица (ИРЛ) и захтевају посебну заштиту.¹⁴² У 2022. години највећи број притужби на дискриминацију на основу националне припадности поднетих ПЗР-у односио се на дискриминацију Рома (87,7%).¹⁴³ Према истраживању из 2020. године, Роми се више од десет пута у животу суочавају са дискриминацијом током школовања (56,9%), тражења посла (57,9%), на послу (59,7%) и у контексту неформалних друштвених контаката (77,2%).¹⁴⁴ Мање од једне трећине (28,5%) већинског становништва пристало би на брак са Ромом или Ромкињом, а више од једне петине (20,5%) не би волело да живи у истој земљи са Ромима.¹⁴⁵ Даља истраживања су открила да 80% и 10% испитаника Рома сматра да полицајци односно судије имају предрасуде према њима, док је 50% интервјуисаних адвоката и 60% интервјуисаних судија сугерисало да ће стручњаци у кривичном правосуђу вероватно подразумевати да су окривљени Роми вероватно криви.¹⁴⁶
73. Као добродошао развој догађаја, измене и допуне ЗЗД-а из 2021. забраниле су сегрегацију као тежак облик дискриминације (члан 13). Бројни законодавни и политички развоји, како на националном тако и на међународном нивоу,¹⁴⁷ покренули су ревизију Стратегије за социјално укључивање Рома у Републици Србији 2016-2025. Након јавних консултација,¹⁴⁸ усвојена је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији¹⁴⁹ за период 2022-2030. ЕЦПРИ посебно поздравља то што, поред континуиране

¹³⁹ Погледајте Civil Rights Defenders (2018): 5, такође у вези са потешкоћама у утврђивању тачног броја Рома у Србији.

¹⁴⁰ Детаљни резултати пописа доступни су [овде](#).

* Свако позивање на Косово, било да се ради о територији, институцијама или становништву, у овом тексту треба разумети у потпуности у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација и без прејудуцирања статуса Косова.

¹⁴¹ Влада Републике Србије (2022, 3. фебруар): 113.

¹⁴² Крајем 2019. године, 68.514 од 199.684 интерно расељених лица која су побегла са Косова у периоду 1999-2004. и даље су имала потребе везане за расељавање (УНХЦР Србија (2023)). Међу њима, око 23.000 лица у Регистру интерно расељених лица у Србији били су Роми 2015. године (УНХЦР (2015): 8).

¹⁴³ ПЗР (2023): 5.

¹⁴⁴ Центар за истраживање етничке припадности (2020): 38.

¹⁴⁵ *Ibid*: 32.

¹⁴⁶ Европски центар за права Рома (2023): 23-25.

¹⁴⁷ Укључујући усвајање [Закон о систему планирања](#) 2018. године, усвајање Декларације партнера Западног Балкана о интеграцији Рома од стране Србија у оквиру процеса проширења ЕУ ([Познањска декларација](#)) 2019. и усвајање [Стратешког оквира ЕУ за Роме за равноправност, инклузију и учешће Рома до 2030. године](#).

¹⁴⁸ Позиви за коментаре послати су на више од 1.000 адреса. Међутим, рокови за коментаре су били испоштовани, али делегација ЕЦПРИ-а наводно није позвана да учествује у процесу консултација.

¹⁴⁹ Доступно [овде](#).

усредсређености на пет тематских области, нова стратегија садржи три декларисана циља: равноправност, инклузију и учешће.¹⁵⁰ ЕЦРИ је сазнао да је већина локалних самоуправа усвојила локалне акционе планове за инклузију Рома. ЕЦРИ подстиче надлежне да подрже делотворно спровођење тих планова.

74. У области образовања, према речима Заштитника грађана, *de facto* сегрегација релативно се повећава након измена и допуна закона којима се родитељима омогућава да уписују децу у школу по свом избору.¹⁵¹ У 2021. години, 13% ромске деце узраста од 6 до 15 година похађало је школе у којима су сви или већина ученика били Роми,¹⁵² и њихов број се скоро удвостручио од претходног извештаја ЕЦРИ-а.¹⁵³ Ромска деца су такође и даље превише заступљена у „специјалним школама“.¹⁵⁴
75. ЕЦРИ препоручује да власти предузму одлучне мере да окончају све облике *de facto* сегрегације ромске деце у школама, у складу са анти-дискриминационим законом са изменама и допунама из 2021.
76. ЕЦРИ са задовољством констатује да је у целини постигнут напредак у обезбеђивању бољег похађања предшколских и школских установа од стране ромских ученика. Повећан је упис ромских ученика у обавезне припремне предшколске програме (76% ромских ученика који живе у подстандардним насељима уписано, у поређењу са 63% када је усвојен последњи извештај ЕЦРИ-а).¹⁵⁵ 85,4% ромске деце похађало је основну школу (у поређењу са 88% у последњем извештају ЕЦРИ-а).¹⁵⁶ Стопа завршавања основне школе износи 64% (у поређењу са 46% у последњем извештају ЕЦРИ-а).¹⁵⁷ 28% ромске деце која живе у насељима уписано је у средњу школу (у поређењу са 22% током претходног циклуса праћења ЕЦРИ-а),¹⁵⁸ при чему је број девојчица остао мањи од броја дечака. Стопа преласка из основне у средњу школу за ромске ученике износила је 52,6%. Стопа завршавања средње школе износи 61%. Међутим, стопа похађања и завршавања и даље је далеко нижа код ромске деце него у општој ученичкој популацији јер је у поређењу са тим 99% деце из опште популације завршило основну школу, а 98% средњу школу.¹⁵⁹
77. Школе примењују систем ране идентификације и реаговања како би спречиле напуштање школе.¹⁶⁰ Надаље, МПНиТР је 2021. године увело јединствен образовни број за сваког ученика,¹⁶¹ који олакшава праћење и реаговање на напуштање школе. По мишљењу ЕЦРИ-а, то представља **обећавајућу праксу**. Осим тога, узимајући у обзир везе између веће стопе напуштања школовања међу ромским девојчицама и даље присутног феномена раних

¹⁵⁰ То значи: i) борбу против антициганства и дискриминације; ii) смањење сиромаштва и искључености и затварање социоекономског јаза између Рома и опште популације; и iii) оснаживање и унапређење сарадње и поверења између већинског становништва и Рома.

¹⁵¹ Влада Републике Србије (2022, 3. фебруар) (у даљем тексту и „Стратегија за период 2022-2030“): 36.

¹⁵² ЕУ ФРА (2022): 40.

¹⁵³ ЕЦРИ (2017): § 78.

¹⁵⁴ Стратегија за период 2022-2030: 36. Око 30% деце у специјалним школама су Роми, док је њихова заступљеност у општој популацији око 3-4% (Влада Републике Србије (2016, 3. март)): 25

¹⁵⁵ [Национални извештај о инклузивном образовању Србије за период 2019-2021](#) (у даљем тексту НИоИОС): 4; ЕЦРИ (2017), § 77.

¹⁵⁶ ЕЦРИ (2017): § 78.

¹⁵⁷ ЕЦРИ (2017): § 78; НИоИОС: 5.

¹⁵⁸ ЕЦРИ (2017): § 78; Стратегија за период 2022-2030: 36.

¹⁵⁹ НИоИОС: 4 и 5; ЕЦРИ (2017): § 77; Стратегија за период 2022-2030: 36-37.

¹⁶⁰ Систем је заснован на протоколу на локалном нивоу, који повезује сваку школу са локалним центром за социјални рад, домовима здравља, локалним самоуправама, међуресорним комисијама и другим релевантним механизмима,

¹⁶¹ НИоИОС: 8.

бракова,¹⁶² ЕЦРИ са интересовањем примећује радње које су надлежни предузели да окончају дечје бракове, укључујући стварање, 2019. године, Националне коалиције за окончање дечјих бракова у Србији.¹⁶³

78. У свом претходном извештају, ЕЦРИ је сматрао да успешан модел педагошких асистената, који пружају подршку ромским ученицима који се суочавају са тешкоћама у школи, треба да се реплицира и развија у целој земљи.¹⁶⁴ Усвајањем релевантних подзаконских аката¹⁶⁵ створени су услови за ширење мреже педагошких асистената. Укупно је 260 педагошких асистената запослено за око 6.000 ромских ученика¹⁶⁶ у 2020/2021. години¹⁶⁷. Министарство науке и науке даље је запослило 200 ментора.¹⁶⁸ Делегација ЕЦРИ-а имала је прилику да се упозна са успешним причама у контексту менторског програма током теренске посете Средњој техничкој школи у Бечеју. ЕЦРИ подстиче власти да појачају напоре да ангажују већи број педагошких асистената и ментора и да обезбеде њихово запошљавање под одрживим условима.
79. Посебним мерама у школској 2020/2021. години у средње школе је уписано 1.894 ученика ромске националности, док је од 2014. до 2021. године додељено укупно 6.533 стипендија ромским ученицима (од којих су 65 одсто девојчице).¹⁶⁹ Фонд за образовање Рома нуди и стипендије за студије на високошколским установама.¹⁷⁰ Истраживања су показала да су ученици који су подржани таквим мерама много мање склони да напусте школу.¹⁷¹ По мишљењу ЕЦРИ-а, такве мере представљају **добру праксу**.

¹⁶² Погледајте, између многих извора, PRAXIS (2023б)

¹⁶³ Додатне информације су доступне [овде](#).

¹⁶⁴ ЕЦРИ (2017), § 81. У мају 2021. године, у свом [Мишљењу о Нацрту стратегије развоја образовања у Републици Србији до 2030. године](#), Заштитник грађана је затражио и повећање броја педагошких асистената.

¹⁶⁵ Посебно, Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту.

¹⁶⁶ Башић, Г. (2021): 23.

¹⁶⁷ 219 педагошких асистената распоређено је у основне школе и предшколске установе. Од тога су 41 помоћника финансирале локалне самоуправе (Стратегија за период 2022-2030: 39). Међутим, погледајте Повереница за заштиту равноправности (2023): 147, у погледу недостатака у запошљавању.

¹⁶⁸ Стратегија за период 2022-2030: 38.

¹⁶⁹ НИОИОС: 5.

¹⁷⁰ Погледајте релевантни веб-сајт [овде](#).

¹⁷¹ Посебно, стопа напуштања средње школе међу корисницима стипендија од 2014. до 2020. кретала се само између 1% и 7% по школској години (Стратегија за период 2022-2030: 38).

80. У области запошљавања, подаци Националне службе за запошљавање (НСЗ) показују да се регистрована незапосленост међу Ромима полако, али стабилно повећава, са 22.437 лица у 2015. на 27.595 у 2020. години.¹⁷² У периодима од 1. јануара до 30. новембра 2021. године и од 1. јануара до 31. октобра 2022. године запослено је 6.125, односно 5.803 Рома (од тога 2.589 и 2.561 Ромкиња).¹⁷³ У јавном сектору Роми су и даље заступљени са мање од 0,1% (другим речима, далеко испод приближних 2% заступљености Рома у укупној популацији).¹⁷⁴
81. Стратегија запошљавања за период 2021-2026 објављена је у априлу 2021.¹⁷⁵ У свом акционом плану за период 2021-2023, незапослени Роми су међу категоријама теже запошљивих лица која имају приоритет у контексту активних мера запошљавања. Примера ради, 6.033 Рома (од чега 2.793 Ромкиња) користило је ове мере од јануара до октобра 2021. Од 10.000 корисника, 36 Рома и 22 Ромкиње укључено је од новембра 2020. до априла 2021. године у програм „Моја прва плата” намењен за обуку лица са средњошколским и факултетским квалификацијама регистрованих у НСЗ која први пут траже посао.¹⁷⁶ НСЗ је у 2020. незапосленим Ромима доделила 202 субвенције за самозапошљавање (од тога 75 Ромкињама).¹⁷⁷ Такође, програм „Подстицање запошљавања високообразованих Рома и Ромкиња у јединицама локалне самоуправе”, покренут 2020. године, резултирао је запошљавањем 19 лица.¹⁷⁸
82. ЕЦРИ препоручује надлежнима да наставе са својом акцијом усмереном ка већем броју висококвалификованих Рома и да ојачају напоре да понуде стручне обуке ниског прага и активности на изградњи вештина како би се побољшала запошљивост нискоквалификованих Рома. Такве активности треба да ставе посебан нагласак на специфичне потребе Ромкиња.
83. Што се становања тиче, током референтног периода усвојена је Национална стамбена стратегија за период 2020-2030.¹⁷⁹ Власти су наставиле да се ослањају на средства Европске комисије за претприступну помоћ (енгл. *Instrument for Pre-Accession Assistance* – ИПА) и друге међународне донаторе за решавање проблема стамбеног збрињавања Рома.¹⁸⁰ Пројекат ИПА 2018 (27 милиона евра) имао је за циљ да омогући изградњу, куповину и реконструкцију социјалних станова за 421 породицу са око 1.500 чланова у 19 градова и општина.¹⁸¹ Надаље, приближно се годишње издваја милион евра за побољшање услова живота интерно расељених лица.¹⁸² Међутим, током посете ЕЦРИ-а Србији 2023. године јасно се показало да је стамбена

¹⁷² То представља између 3 и 5% укупног броја незапослених у Србији (Стратегија за период 2022-2030: 47). Корисно је појаснити да се не ради о негативном развоју *per se*, већ о позитивном резултату иницијатива НСЗ-а у циљу повећања уписа Рома у евиденцију незапослених, чиме се повећавају могућности за њихово укључивање у мере активне политике запошљавања.

¹⁷³ *Ibid*: 45, у вези са информацијама које су дале српске власти у контексту посете делегације ЕЦРИ-а.

¹⁷⁴ Стратегија за период 2022-2030: 56. Погледајте, с тим у вези, ЕЦРИ (2017), § 91.

¹⁷⁵ Доступно [овде](#).

¹⁷⁶ Влада Републике Србије, Канцеларија за људска и мањинска права (2021): 32.

¹⁷⁷ Стратегија за период 2022-2030: 53.

¹⁷⁸ Програм је покренуло МЗЉиМПДД у сарадњи са немачком Агенцијом за међународну сарадњу (ГИЗ), Канцеларијом за инклузију Рома АП Војводине и Удружењем ромских студената.

¹⁷⁹ У [писму забринутости](#) из фебруара 2022. Специјалном известиоцу УН о праву на одговарајуће становање, извршен број организација цивилног друштва ипак је указао на процедуралне недостатке у процесу доношења Стратегије, као и на значајне суштинске недостатке у документу, укључујући нерешавање питања принудних иселјења, приступачности становања и растуће стамбене сегрегације.

¹⁸⁰ ЕЦРИ (2017): § 87.

¹⁸¹ Стратегија за период 2022-2030: 74; Влада Републике Србије, Канцеларија за људска и мањинска права (2021): 54; ЦЕРД (2021): § 75.

¹⁸² Информације које су дале српске власти.

ситуација Рома и даље веома напета због озбиљних недостатака у примени иначе чврстог правног и политичког оквира. Истраживањем из 2020. године мапирана су 702 подстандардна ромска насеља у 94 јединице локалне самоуправе са укупно 167.975 становника. 32.843 (око 20%), 93.050 (око 55%) односно 24.104 (око 15%) становника тих насеља није имало или је имало нередован приступ безбедној води за пиће, канализационим мрежама и струји, док 14.000 лица (више од 8% укупне популације насеља) није имало или је имало нередован приступ свим тим комуналним услугама заједно.¹⁸³ Ванредно стање са Ковидом-19 додатно је погоршало ионако тешку ситуацију јер је ограничење слободе кретања довело и до ограничења приступа води за многе Роме.¹⁸⁴ ЕЦПРИ позива надлежне да убрзају напоре у решавању стамбеног проблема у ромској популацији.

84. Присилна исељења из насеља и даље су се дешавала, иако очигледно у мањем обиму него у прошлости. Иако се Законом о становању и одржавању зграда, усвојеним 2016. године, сада детаљно прописују модалитету принудних исељења, она се наводно често спроводе без консултација, законског поступка или могућности за алтернативни одговарајући смештај.¹⁸⁵ Постоји опште непознавање стандарда људских права код службеника локалне самоуправе који врше принудна исељења.¹⁸⁶
85. ЕЦПРИ препоручује да надлежни предузму неопходне мере како би осигурали строго поштовање законских одредаба које регулишу принудна исељења Рома и да се постарају да се она не спроводе без консултација, правовременог обавештења и делотворних могућности за налажење другог пристојног и приступачног смештаја.
86. У области социјалне заштите остварен је значајан напредак у решавању проблема непостојања личних докумената за Роме. Према подацима надлежних, процењује се да сада само 253 Рома који живе у неформалним насељима нису уписани у матичне књиге рођених (што одговара уделу од 0,45% те популације, у поређењу са 1,8% у 2010. и 1% у 2015), док њих 1.032 није имало личну карту у време посете ЕЦПРИ-а. Међутим, ЕЦПРИ је сазнао да, у случајевима када родитељи не поседују личну карту или извод из матичне књиге рођених, није било могуће уписати новорођену децу по рођењу, што их чини правно невидљивим и у опасности од апатридије.¹⁸⁷ ЕЦПРИ позива надлежне да обезбеде да родитељи све деце рођене у Србији имају приступ правовременој регистрацији рођења.
87. Приближно 2.000 Рома нема пријављено пребивалиште. Законом о пребивалишту и боравишту грађана из 2011. године омогућена је пријава пребивалишта на адреси центра за социјални рад. Неправилности у поступку ипак постоје.¹⁸⁸ Осим тога, лицима која већ имају пријављено пребивалиште таква могућност је ускраћена, чак и у случајевима када у том месту пребивалишта не живе годинама, па и деценијама.¹⁸⁹ ЕЦПРИ позива надлежне да обезбеде доследну примену прописа којима се регулишу поступци за пријављивање пребивалишта.

¹⁸³ Канцеларија високог комесара Уједињених нација за људска права (2020.): 4, 10, 14, 16.

¹⁸⁴ Иницијатива А11 за економска и социјална права (2020): 12.

¹⁸⁵ ЦЕРД (2018): § 22.

¹⁸⁶ Стратегија за период 2022-2030: 81.

¹⁸⁷ PRAXIS (2023): 2.

¹⁸⁸ На пример, у појединим општинама центри за социјални рад не дају сагласност за пријаву пребивалишта на њиховој адреси, што је услов за комплетирање поступка (*ibid.*: 6).

¹⁸⁹ То пре свега погађа Роме – интерно расељена лица са Косова.

88. Роми без личне карте и пребивалишта искључени су из званичних мера за ублажавање последица пандемије Ковид-19.¹⁹⁰ ПЗР је истакла да су ови услови за приступ мерама подршке углавном погађали на РOME.¹⁹¹ У марту 2022. године, Комитет Уједињених нација за економска, социјална и културна права изразио је забринутост због непостојања конкретних мера одговора на Ковид-19 за заштиту угрожених и маргинализованих појединаца и група и препоручио да се предузму корективне мере пружањем новчане накнаде у вези са Ковидом-19 за оне који су били искључени, између осталог, и због недостатка пребивалишта и личних докумената.¹⁹² ЕЦРИ снажно подстиче надлежне да предузму одговарајуће накнадне акције у светлу Смерница Комитета министара Савета Европе о подржавању равноправности и заштити од дискриминације и мржње током пандемије Ковид-19 и сличних криза у будућности.¹⁹³

С. Друге етничке мањине

89. На почетку, ЕЦРИ се позива на рад Саветодавног комитета Савета Европе за Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина (енгл. *Advisory Committee on the Framework Convention – АЦФЦ*). Активности ЕЦРИ-а и АЦФЦ-а заснивају се на комплементарности: АЦФЦ покрива питања која се односе на изражавање засебног идентитета, као што је образовање на матерњем језику, док ЕЦРИ посматра ситуацију мањина из перспективе интеграције и инклузије.
90. Србија је традиционално била мултиетничка земља. Према општем попису становништва из 2022. године, у Републици Србији је живело 6.647.003 грађана, од чега 5.360.239 Срба (око 80%), и 828.553 припадника мањина (око 12,5%).¹⁹⁴
91. Ставови већинског становништва према мањинама су различити. Живот у истој земљи са припадницима етничких мањина прихватљив је за српске испитанике по стопи која се креће од 79,2% кад је реч о Хрватима, до 88,8% кад је реч о Словацима, наспрам 63,9% кад је реч о Албанцима.¹⁹⁵ Такође треба напоменути да је етничког порекло представљало основу притужби на дискриминацију које је ПЗР најчешће добијала 2022. године (18,9% од укупног броја обрађених предмета).¹⁹⁶
92. ЕЦРИ је 2020. године сматрао да је број Рома и припадника других мањина запослених у јавном сектору остао далеко од сразмерног и стога је закључио да је његова претходна приоритетна препорука о том питању само делимично спроведена.¹⁹⁷ ЕЦРИ са задовољством констатује да су предузете посебне мере за диверзификацију полицијских снага, укључујући кампање регрутације које води Центар за основну полицијску обуку у областима са доминантним или значајним присуством мањинског становништва и организовање радионица за пружање подршке кандидатима. Те мере су резултирале ангажовањем 128 припадника мањинских група у полицији од 2017. до 2022. године. По мишљењу ЕЦРИ-а, то су **обећавајуће праксе**.

¹⁹⁰ Посебно, једнократна исплата од 100 евра у 2020. и 80 евра у 2021. години, на коју су имали право сви пунолетни држављани Србије са личном картом и пријављеним пребивалиштем.

¹⁹¹ ПЗР (2021, 26. август).

¹⁹² Комитет УН за економска, социјална и културна права (2022).

¹⁹³ [Смернице Комитета министара Савет Европе о подржавању равноправности и заштити од дискриминације и мржње током пандемије Ковид-19 и сличних криза у будућности](#) усвојене су 5. маја 2021. (CM(2021)37-add1final)

¹⁹⁴ Око 460.000 грађана није се изјаснило о националној припадности. Најбројније мањине су Мађари, Бошњаци, Роми, Албанци, Словаци и Хрвати са евидентираним бројем становника од 184.442, 153.801, 131.936, 61.687, 41.730, односно 39.107.

¹⁹⁵ Центар за истраживање етничитета (2020): 31-32.

¹⁹⁶ ПЗР (2023): 235.

¹⁹⁷ ЕЦРИ (2020).

93. Међутим, незванични подаци које је ЕЦПРИ-у ставио на располагање Савет албанске мањине у контексту посете Србији 2023. године указују на то да су мањине, генерално гледано, недовољно заступљене у јавном сектору, укључујући регионе густо насељене мањинским становништвом.¹⁹⁸

94. ЕЦПРИ препоручује да надлежни додатно диверзификују особље које ради у јавном сектору развијањем одговарајућих политика запошљавања, напредовања и задржавања (укључујући једнаке могућности за развој каријере).

95. ЕЦПРИ је примио одређени број извештаја о непримереном прибегавању власти административној пракси суспензије пребивалишних адреса, нарочито у јужној Србији. Та пракса се назива „пасивизација“ пребивалишта. Према закону, сталне адресе могу бити суспендоване када се више не може утврдити да пребивалиште одређеног грађанина представља „његове основне животне активности и професионалне и економске везе“.¹⁹⁹ Дотичне особе се бришу са списка становника дате општине, што *inter alia* за последицу има онемогућавање да остваре право гласа и немогућност обнављања личних докумената и пасоша. Најчешће се такве одлуке не евидентирају у званичном документу,²⁰⁰ што доводи до тога да дотичне особе игноришу чињеницу „пасивизације“ и бивају лишене тражења правне заштите.²⁰¹ Незванични подаци показују да су општине са великом албанском популацијом несразмерно погођене.²⁰² ЕЦПРИ позива српске власти да спроведу делотворну истрагу о наводима о неоправданом прибегавању таквој пракси у погледу грађана етничких Албанаца и да обезбеде да све особе на које се примени мера суспензије адресе пребивалишта писмено буду обавештене о томе и да се правовремено обавештавају о жалбеном поступку.

IV. ТЕМЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ САМО НА СРБИЈУ

A. Прибегавање алгоритамским системима у пружању социјалне помоћи: утицај на групе од интереса за ЕЦПРИ

96. Законом о социјалној карти, који је усвојен фебруара 2021. године, а ступио на снагу марта 2022. године, предвиђа се стварање централизоване базе података која обрађује око 130 личних података корисника социјалне помоћи или подносилаца захтева за социјалну помоћ, као и одлучивање о томе да ли подносиоци захтева испуњавање услова за социјалну помоћ која укључује алгоритамске системе.²⁰³ Декларисани циљеви закона били су да обезбеди праведнију расподелу социјалних давања, смањи сиромаштво и сузбије преваре. Међутим, закон и његова примена покренули су озбиљна питања о њиховим импликацијама на право на социјалну помоћ и о утицају на најугроженије категорије становништва, посебно на Роме.²⁰⁴

¹⁹⁸ На пример, према првим подацима са пописа становништва из 2022. године, општине Бујановац, Прешево и Медвеђа пописали су 122.147 грађана, од којих су 96.359 (79%) били етнички Албанци. Статистички подаци Албанског националног савета ипак су показали да етнички Албанци чине само 30% запослених у полицији, 13% у правосудју, 9% у тужилаштву и 2% запослених у другим јавним институцијама у региону.

¹⁹⁹ Закон о пребивалишту и боравишту грађана, чл. 3, став 2.

²⁰⁰ Од 1.000 прегледаних случајева, тек мање од 18% етничких Албанаца погођених том мером обавештено је о томе. Већина погођених особа о томе се обавештава усмено у насумичним приликама (нпр. када покушавају да остваре право гласа). За више детаља, погледајте Флора Ферати-Заксенмајер (Flora Ferati-Sachsenmaier – 2023): 40.

²⁰¹ Euractiv.com (2023, 13. септембар).

²⁰² Иако се стопа „пасивизације“ грађана између 2011. и 2021. године у различитим српским општинама кретала од 0,075 до 0,85 %, број „пасивизација“ у општинама Бујановац и Медвеђа, које су густо насељене етничким Албанцима, погођено је 3,09% односно 23,96% становништва. Флора Ферати-Саксенмајер (2023): 17.

²⁰³ Алгоритам аутоматски прикупља такве податке из регистара којима управљају различите јавне управе, као што су Пореска управа и Министарство унутрашњих послова (Balkan Insight (2023, 25. јул)).

²⁰⁴ Погледајте Амнести Интернешенел (2023а).

97. Законом о социјалној заштити прописано је да, као општи услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ, појединац не сме да остварује друге приходе који прелазе законом прописани износ те помоћи, који је био фиксиран на 11.122 динара (око 95 евра) у време Посета ЕЦПР-а Србији.²⁰⁵ Када се прекорачи праг подобности (нпр. због додатних радних активности), алгоритам Социјалне карте шаље обавештења социјалним радницима о могућој лажној пријави за социјалну подршку. Од марта 2022. до августа 2023. године, од 211.266 корисника, њих 34.686 (тј. више од 16%) било је искључено из система социјалне заштите. Већина тих корисника били су Роми.²⁰⁶ На одлуке се, истина, може уложити жалба у року од 15 дана. Процесу доношења одлука, међутим, у великој мери наводно недостаје транспарентност и одговорност, што практично онемогућава погођеним лицима да оспоре одлуке које се на њих односе.²⁰⁷
98. ЕЦПР признаје да алгоритамски системи могу створити могућности у различитим областима живота. Ипак, сматра да њихов дизајн, развој и рад треба да буду подржани снажним заштитним механизмима против дискриминације (укључујући индиректну дискриминацију). То не захтева само остваривање делотворне равноправности и недискриминације као кључних начела, већ и деловање на разрешавању потенцијалне пристрасности у производњи података о обуци како би се обезбедила транспарентност у раду алгоритамских система и у одлучивању, како би се организовале одговарајуће активности подизања свест међу релевантним стручњацима, како би се развили делотворни правни лекови за оспоравање потенцијално произвољних или дискриминаторних одлука и како би се успоставио снажан механизам надзора.
99. ЕЦПР препоручује да власти суштински преиспитају процес одлучивања који укључује алгоритамске системе у пружању социјалне помоћи како би се осигурало да Роми и друге групе од интереса за ЕЦПР имају једнаке могућности да користе социјалну помоћ и да не буду изложени дискриминацији. Посебан нагласак треба ставити на уклањање потенцијалне пристрасности у производњи података о обуци, осигуравање транспарентности у раду алгоритамских система и у доношењу одлука, организовање одговарајућих активности подизања свести међу релевантним стручњацима, развијање делотворних правних лекова и успостављање снажног механизма надзора. Таква ревизија би требало да укључи тела за равноправност и организације цивилног друштва.

В. Положај лица расељених из Украјине као резултат агресорског рата Руске Федерације

100. У марту 2022. Влада је донела одлуку о пружању привремене заштите расељеним лицима која долазе из Украјине,²⁰⁸ а која такође имају несметан приступ различитим облицима привременог боравка и поступку добијања азила. У периоду од марта 2022. до априла 2023., 1.237 лица је добило привремену заштиту.²⁰⁹ Око 148.000 држављана Украјине ушло је у Србију, а њих око 26.000 добило је неки облик привременог боравка између фебруара

²⁰⁵ С тим у вези, цитирају се и закључци Европског комитета за социјална права о Србији из 2021. у погледу права на социјалну и медицинску помоћ (Савет Европе, Европски комитет за социјална права (2022)).

²⁰⁶ Иницијатива А11 за економска и социјална права (2022, 14. октобар).

²⁰⁷ Погледајте Амнести Интернешенел (2023а). Такође погледајте Амнести Интернешенел (2023б).

²⁰⁸ На основу члана 74. став 2. Закона о азилу и члана 43. став 1. Закона о Влади.

²⁰⁹ Европски савет за избеглице и прогнанике (2023б): 7.

2022. и фебруара 2023. године.²¹⁰ Осим тога, шест Украјинаца затражило је азил у Србији 2022. године.²¹¹

101. Особе које уживају привремену заштиту у Србији добијају званичан документ којим им се потврђује статус и имају приступ становању (у за то предвиђеним објектима), запошљавању и здравственој заштити, а њиховој деци доступно је бесплатно основно и средње образовање.²¹² ЕЦРИ напомиње да су власти одредиле новоуређени објекат у Врању за смештај лица расељених из Украјине. У јануару 2023. године у Врању су била смештена 83 корисника привремене заштите, док је Комесаријат за избеглице и миграције пружио подршку за око 4.500 Украјинаца који живе на приватној адреси.²¹³
102. По мишљењу ЕЦРИ-а, напори власти да заштите права лица расељених из Украјине завређују похвалу.²¹⁴ Међутим, исто се не може увек рећи за лица којима је потребна међународна заштита, а која долазе из других земаља.²¹⁵ С тим у вези, ЕЦРИ се позива на своју изјаву из 2022. године о последицама агресије Руске Федерације на Украјину, у којој је позвао да солидарност коју су државе чланице Савета Европе показале према украјинским држављанима у стању потребе остане норма у управљању тренутном и будућим хуманитарним кризама за све људе који беже од рата и других ванредних ситуација.²¹⁶

²¹⁰ Ртс.рс (2023, 24. фебруар).

²¹¹ Такође погледајте Европски савет за избеглице и прогнанике (2022) 18.

²¹² Београдски центар за људска права (2022ц): 10 -11.

²¹³ Европски савет за избеглице и прогнанике (2023б): 17 и 6.

²¹⁴ Београдски центар за људска права (2022ц): 12.

²¹⁵ Погледајте, с тим у вези, Европски савет за избеглице и прогнанике (2022): 13.

²¹⁶ [Саопштење о последицама агресије Руске Федерације на Украјину](#) (усвојио ЕЦРИ на свом 88. пленарном састанку, 29. март – 1. април 2022.)

ПРИВРЕМЕНЕ ПРЕПОРУКЕ ЗА ДАЉИ РАД

Две конкретне препоруке за које ЕЦРИ тражи приоритетно спровођење од стране надлежних Србије јесу следеће:

- (§30) ЕЦРИ препоручује, као приоритет, да власти надограђују напредак постигнут у изради нацрта закона о истополним партнерствима у последњих неколико година и да такав нацрт закона поднесу Народној скупштини без непотребног одлагања, након смислене консултације са релевантним актерима цивилног друштва.
- (§45) ЕЦРИ препоручује, као приоритетно питање, да надлежни наруче свеобухватну студију о различитим облицима говора мржње у Србији, његових извора и утицаја на циљне групе у циљу развоја и спровођења мера за спречавање и отклањање тих појава.

ЕЦРИ ће спровести процес привременог праћења спровођења те две препоруке најкасније две године од објављивања овог извештаја.

СПИСАК ПРЕПОРУКА

Положај препорука у тексту извештаја приказан је у заградама.

1. (§4) ЕЦРИ препоручује да надлежни дају Повереници за заштиту равноправности прерогатив да спроводи истраге у случајевима дискриминације *ex officio* и да, на захтев, прибавља доказе и други материјал, у светлу своје ГПР 2 (ревидиране) о телима за равноправност у борби против расизма и нетолеранције на националном нивоу.
2. (§6) ЕЦРИ препоручује да надлежни: i) обезбеде довољан буџет за институцију ПЗР-а да би попунила сва планирана радна места особља и вршила све своје функције; и ii) обезбеде *de facto* независност институције ПЗР-а у управљању својим буџетом и регрутовању и распоређивању особља.
3. (§13) ЕЦРИ препоручује да надлежни обезбеде да се наставни планови и програми и уџбеници на свим нивоима образовања баве ЛГБТИ темама на начин који је осетљив, прикладан узрасту и лак за разумевање и да се дискусије о ЛГБТИ питањима заснивају на доказима и да стављају посебан нагласак на равноправност, различитост и инклузију.
4. (§17) ЕЦРИ препоручује да надлежни без одлагања заврше успостављање система способног за делотворно праћење расистичких и ЛГБТИ-фобичних инцидената у школама у циљу осмишљавања релевантних дугорочних политика. Такав систем треба да садржи јасне смернице о врсти инцидената које треба пријавити и конкретне кораке које школско особље треба да предузме у циљу санкционисања починилаца и пружања подршке и обештећења жртвама.
5. (§30) ЕЦРИ препоручује, као приоритет, да власти надограђују напредак постигнут у изради нацрта закона о истополним партнерствима у последњих неколико година и да такав нацрт закона поднесу Народној скупштини без непотребног одлагања, након смислене консултације са релевантним актерима цивилног друштва.
6. (§38) ЕЦРИ препоручује да надлежни развију и обезбеде усвајање националне стратегије и одговарајућег акционог плана за равноправност ЛГБТИ особа, у блиској консултацији са релевантним организацијама цивилног друштва, у светлу своје Препоруке опште политике бр. 17 о спречавању и борби против нетолеранције и дискриминације против ЛГБТИ особа. У том контексту, они би требало да унесу интерсекционални приступ у свој дизајн, структуру и примену, и да предузимају периодичне прегледе како би надгледали спровођење тог приступа. Ако је потребно, треба затражити подршку Савета Европе.
7. (§45) ЕЦРИ препоручује, као приоритетно питање, да надлежни наруче свеобухватну студију о различитим облицима говора мржње у Србији, његових извора и утицаја на циљне групе у циљу развоја и спровођења мера за спречавање и отклањање тих појава.
8. (§48) ЕЦРИ препоручује надлежнима да појачају напоре у подстицању јавних личности, посебно високих званичника, политичара и верских вођа, да се сами уздрже од употребе расистичког говора и других облика говора мржње, да одлучно и одмах осуде употребу таквог говора од стране других, да користе контраговор и алтернативни говор и да промовишу разумевање између група, укључујући изражавање солидарности са онима који су на мети говора мржње, у светлу Препоруке опште политике ЕЦРИ-а бр. 15 о борби против говора мржње, Препоруке Комитета министара Савета Европе КМ/Преп. (2022) бр. 16 о борби против говора мржње и ревидиране Повеље европских политичких партија за нерасистичко и инклузивно

друштво, како ју је усвојила Парламентарна скупштина Савета Европе у својој Резолуцији 2443 (2022).

9. (§50) ЕЦРИ препоручује да надлежни обезбеде да Регулаторно тело за електронске медије ужива *de jure* и *de facto* независност, у светлу Препоруке КМ/Преп. (2022) бр. 16 Комитета министара Савета Европе о борби против говора мржње.
10. (§70) ЕЦРИ препоручује да надлежни предузму додатне мере како би осигурали да избеглице добију одговарајуће путне и личне документе и да се тражиоцима азила у пракси обезбеђују одговарајућа лична документа.
11. (§75) ЕЦРИ препоручује да власти предузму одлучне мере да окончају све облике *de facto* сегрегације ромске деце у школама, у складу са анти дискриминационим законом са изменама и допунама из 2021.
12. (§82) ЕЦРИ препоручује надлежнима да наставе са својом акцијом усмереном ка већем броју висококвалификованих Рома и да ојачају напоре да понуде стручне обуке ниског прага и активности на изградњи вештина како би се побољшала запошљивост нискоквалификованих Рома. Такве активности треба да ставе посебан нагласак на специфичне потребе Ромкиња.
13. (§85) ЕЦРИ препоручује да надлежни предузму неопходне мере како би осигурали строго поштовање законских одредаба које регулишу принудна исељења Рома и да се постарају да се она не спроводе без консултација, правовременог обавештења и делотворних могућности за налажење другог пристојног и приступачног смештаја.
14. (§94) ЕЦРИ препоручује да надлежни додатно диверзификују особље које ради у јавном сектору развијањем одговарајућих политика запошљавања, напредовања и задржавања (укључујући једнаке могућности за развој каријере).
15. (§99) ЕЦРИ препоручује да власти суштински преиспитају процес одлучивања који укључује алгоритамске системе у пружању социјалне помоћи како би се осигурало да Роми и друге групе од интереса за ЕЦРИ имају једнаке могућности да користе социјалну помоћ и да не буду изложени дискриминацији. Посебан нагласак треба ставити на уклањање потенцијалне пристрасности у производњи података о обуци, осигуравање транспарентности у раду алгоритамских система и у доношењу одлука, организовање одговарајућих активности подизања свести међу релевантним стручњацима, развијање делотворних правних лекова и успостављање снажног механизма надзора. Таква ревизија би требало да укључи тела за равноправност и организације цивилног друштва.

БИБЛИОГРАФИЈА

У овој библиографији наводе се главни објављени извори коришћени током испитивања ситуације у Србији. Не треба је сматрати исцрпном листом свих извора информација доступних ЕЦПРИ-у током припреме извештаја.

Европска комисија против расизма и нетолеранције (ЕЦПРИ)

1. ECRI (2020), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Serbia subject to interim follow-up, CRI(2020)27.
2. ECRI (2017), Third report on Serbia, CRI(2017)21.
3. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Serbia subject to interim follow-up, CRI(2014)24.
4. ECRI (2011a), Second report on Serbia, CRI(2011)21.
5. ECRI (2008), Report on Serbia, CRI(2008)2.
6. ECRI (1996), [General Policy Recommendation No. 1](#): Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
7. ECRI (2018), [General Policy Recommendation No. 2 \(revised\)](#): Equality bodies to combat racism and intolerance at national level, CRI(2018)06.
8. ECRI (1998a), [General Policy Recommendation No. 3](#): Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), [General Policy Recommendation No. 4](#): National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
10. ECRI (2022a), [General Policy Recommendation No. 5 \(revised\)](#): Preventing and combating anti-Muslim racism and discrimination, CRI(2022)6.
11. ECRI (2001), [General Policy Recommendation No. 6](#): Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
12. ECRI (2003), [General Policy Recommendation No. 7](#): National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8rev, as amended in 2017.
13. ECRI (2004), [General Policy Recommendation No.8](#): Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
14. ECRI (2021), [General Policy Recommendation No. 9 \(revised\)](#): Preventing and combating antisemitism, CRI(2021)28.
15. ECRI (2007a), [General Policy Recommendation No.10](#): Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
16. ECRI (2007b), [General Policy Recommendation No.11](#): Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
17. ECRI (2009), [General Policy Recommendation No. 12](#): Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
18. ECRI (2011b), [General Policy Recommendation No.13](#): Combating antigypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37rev, as amended in 2020.
19. ECRI (2012), [General Policy Recommendation No. 14](#): Combating racism and racial discrimination in employment, 2012, CRI(2012)48.
20. ECRI (2016a), [General Policy Recommendation No. 15](#): Combating Hate Speech, CRI(2016)15.
21. ECRI (2016b), [General Policy Recommendation No. 16](#): Safeguarding irregularly present migrants from discrimination, CRI(2016)16.
22. ECRI (2023), [General Policy Recommendation No. 17](#): Preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons.
23. ECRI (2022b), [Statement on the consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine](#) (adopted by ECRI at its 88th plenary meeting, 29 March-1 April 2022).
24. ECRI (2022c), [ECRI Glossary](#).

Other sources (listed in alphabetical order)

25. A11 Initiative for Economic and Social Rights (2022, October 14), [Anti\(social\)cards](#), accessed on 03/11/2023.

26. A11 Initiative for Economic and Social Rights (2021, November 2), [The Commissioner for the Protection of Equality finds that the Raiffeisen Bank discriminated against refugees.](#)
27. A11 Initiative for Economic and Social Rights (2020), [Human Rights in Serbia During the First Wave of Coronavirus: from denial of danger to state of emergency.](#)
28. Amnesty International (2023a), [Submission to the sixth monitoring cycle of the European Commission against Racism and Intolerance \(ECRI\): Serbia.](#)
29. Amnesty International (2023b), [Trapped by Automation: Poverty and discrimination in Serbia's welfare state.](#)
30. Asociacija DUGA (2020), [Analiza: LGBT+ populacija u lokalnim akcionim planovima jedinica lokalne samouprave i gradskih opština u Republici Srbiji.](#)
31. [Azil.rs \(2021, March 23\), Refugees for Refugees - BCHR's pilot project activity.](#)
32. [Azil.rs \(2022\), Rainbow Migration Network \(RMN\).](#)
33. Balkan Insight (2023, October 26), [Serbian Parliament Adopts Controversial Media Laws.](#)
34. Balkan Insight (2023, July 25), [Doomed by Algorithm: Serbia's 'Social Card' Leaves Society's Weakest Exposed.](#)
35. Balkan Insight (2023, July 7), [Serbian Civil Society Demands 'Severe' Sentence for Brutal Trans Teen Murder.](#)
36. Balkan Insight (2023, March 13), [Serbia's Equality Chief Condemns Mayor's Attack on 'Uncivilised' Roma.](#)
37. Bašić, G. (2021), [Roma in the Republic of Serbia: The Challenges of Discrimination.](#)
38. Belgrade Centre for Human Rights (2022a), Human Rights in Serbia.
39. Belgrade Centre for Human Rights (2022b), [Right to Asylum in the Republic of Serbia 2022.](#)
40. Belgrade Centre for Human Rights (2022c), Right to Asylum in the Republic of Serbia - Periodic Report for January-June 2022.
41. Belgrade Centre for Human Rights (2021a), Human Rights in Serbia.
42. Belgrade Centre for Human Rights (2021b), [Right to Asylum in the Republic of Serbia 2021.](#)
43. Belgrade Centre for Human Rights (2020a), Human Rights in Serbia.
44. Belgrade Centre for Human Rights (2020b), [Right to Asylum in the Republic of Serbia 2020.](#)
45. Belgrade University Institute for Philosophy and Social Theory (2022, November 24), [Protiv cenzure nauke u udžbenicima biologije.](#)
46. Bloomberg (2022, August 17), [Serbia's Gay Premier Says Unity Key After Orthodox Bishop Curse.](#)
47. Centre for Research and Social Development IDEAS - Regional Info Center (2022), Violence which we learn (Nasilje kojs učimo).
48. Centre for Research and Social Development IDEAS - Regional Info Center, [Refugee Buddy.](#)
49. Centre for Research and Social Development IDEAS - Regional Info Center, [Game Changers Conference - In Pursuit of Balance](#)
50. Centre for Research and Social Development IDEAS - Regional Info Center (2020), [Annual LBTIQ+ Survey.](#)
51. Centre for Research and Social Development IDEAS (2019), [Dignity at work - Research on the position of LGBTI+ persons in the field of work and employment.](#)
52. Civil Rights Defenders (2021), [Human Rights Education in Serbia.](#)
53. Civil Rights Defenders (2018), [The Wall of Anti-gypsyism: Roma in the Republic of Serbia.](#)
54. Commissioner for the Protection of Equality (CPE) (2023), [Regular Annual Report of the Commissioner for Protection of Equality for 2022.](#)
55. Commissioner for the Protection of Equality (CPE) (2022), Regular annual report of the CPE for 2021.
56. Commissioner for the Protection of Equality (CPE) (2021), Regular annual report of the CPE for 2020.
57. Commissioner for the Protection of Equality (CPE) (2021, August 26), [Recommendations of measures to the Ministry of Finance.](#)
58. Council of Europe (2021), Expert Opinion on the Draft Law on Same-Sex Unions of Serbia, available [here](#).
59. Council of Europe (2017), [Learning to live together – Council of Europe Report on the state of citizenship and human rights education in Europe.](#)
60. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2023), [Report](#) following her visit to Serbia from 13 to 17 March 2023 (CommDH(2023)25).

61. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2011), Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
62. Council of Europe, Committee of Ministers (2022a), Recommendation CM/Rec(2022)16 on combating hate speech.
63. Council of Europe, Committee of Ministers (2022b), Recommendation CM/Rec(2022)17 on Protecting the rights of migrant, refugee and asylum-seeking women and girls.
64. Council of Europe, Committee of Ministers (2021), [Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on upholding equality and protecting against discrimination and hate during the Covid-19 pandemic and similar crises in the future](#), (CM(2021)37-add1final).
65. Council of Europe, Committee of Ministers (2010), Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.
66. Council of Europe, Congress of Regional and Regional Authorities (2021), [Report, Resolution 470 \(2021\) and Recommendation 458 \(2021\)](#) adopted by the Congress on 16 June 2021 on the role of local and regional authorities in protecting LGBTI people in the context of rising hate speech and discrimination.
67. Council of Europe, European Committee of Social Rights (2022), [Conclusions 2021 - Serbia](#).
68. Council of Europe, Parliamentary Assembly (2021, November 19), [PACE rapporteurs urge Serbian authorities to remove the Ratko Mladić mural in Belgrade and take strong measures against glorification of war criminals](#).
69. Council of Europe, Parliamentary Assembly (2015), Resolution 2048 (2015), Discrimination against transgender people in Europe.
70. Curcic, D. (A11) et al (2022, February), [Letter of concern](#) regarding the National Housing Strategy for the period from 2020 to 2030 in the Republic of Serbia, addressed to the UN Special Rapporteur on the right to adequate housing.
71. Danas (2022, October 25), [Ne znam ko mi se više gadi, stručnjaci, ZUOV ili Ministarstvo prosvete”: Azdejković o analizi udžbenika biologije o polnom i rodnom identitetu”](#).
72. Danas (2022, August 18), [Da se zna! Association: The Commissioner found that Ugljanin violated the dignity of LGBT+ people](#).
73. Danas (2022, June 22), [Vlast opet izneverila LGBTI zajednicu u Srbiji: Proces oko zakona o istopolnim zajednicama kreće ispočetka](#).
74. Danas (2021, March 20), [Više od 500 naučnika i javnih ličnosti potpisalo peticiju za usvajanje zakona o istopolnim zajednicama](#).
75. Danas (2020, April 2), [Miloš Timotijević: Jedina svetla tačka u tom liku je ljubav, a ljudima to smeta](#).
76. Equal Rights Association (2023), [Attitudes towards LGBTIQ+ people in the Western Balkans: Analytical Report of Public Opinion Poll](#).
77. Equal Rights Association (2018), [Case Study Serbia](#).
78. Ethnicity Research Center (2020), [Social relations between ethnic communities in Serbia](#).
79. Euractiv (2023, October 26), [Pressure builds on Serbia over controversial new media laws](#).
80. Euractiv.com (2023, September 13). [Discrimination of Albanians in Serbia reaches US Secretary](#).
81. European Commission (2023), Commission Staff Working Document, Serbia 2023 Report, [SWD\(2023\) 695 final](#).
82. European Commission (2021), Commission Staff Working Document, Serbia 2021 Report, [SWD\(2021\) 288 final](#).
83. European Commission (2020, October 7), [EU Roma Strategic Framework for Roma Equality, Inclusion and Participation until 2030](#).
84. European Council on Refugees and Exiles (2023a), [Asylum Information Database \(AIDA\) \(2022 update\), Country report: Serbia](#).
85. European Council on Refugees and Exiles (2023b), [Temporary Protection – Serbia](#).
86. European Council on Refugees and Exiles (2022), [AIDA Country Report: Serbia \(2021 update\)](#).
87. European Federation of Journalists (2023, October 4), [Serbia: New draft media laws represent another step backward for media freedom](#).
88. European Roma Rights Centre (2023), [Justice denied: Roma in the criminal Justice system of Serbia](#).
89. European Union (EU), Agency for Fundamental Rights (FRA) (2022), [Roma in 10 European countries – Main results](#).

90. European Western Balkans (2021, May 6), [Vučić says he will not sign the same-sex unions law, his justification raises suspicion](#).
91. Ferati-Sachsenmaier, F. (2023), [Serbia's Passivization Policy Towards the Albanian Minority: How Southern Serbia is Being Turned Ethnically Serbian](#).
92. Gajin, S. (2021), Izbor poverenika za zaštitu ravnopravnosti, in: Zakon o zabrani diskriminacije -Prvih dvanaest godina, Knjiga II.
93. Gajin, S. (2021), Law for the Prohibition of Discrimination – The first twelve years (2020).
94. Government of the Republic of Serbia (2020, May 21a), Strategy for Prevention and Protection of Children from Violence for the period 2020-2023, available [here](#)
95. Government of the Republic of Serbia (2020, May 21b), 2020-2021 Action Plan for the Implementation of the Strategy for Prevention and Protection of Children from Violence for the period 2020-2023, available [here](#).
96. [Government of the Republic of Serbia \(2022, February 3\), Strategy for the social inclusion of Roma men and women in the Republic of Serbia for the period 2022-2030](#).
97. [Government of the Republic of Serbia \(2019, February 22\), National Coalition for Ending Child Marriages Formed](#).
98. [Government of the Republic of Serbia \(2016, March 3\), Strategy for social inclusion of Roma in the Republic of Serbia for the period from 2016 to 2025](#).
99. Government of the Republic of Serbia, Office for Human and Minority Rights (2021), [Report on the Implementation of Operational Conclusions from the Seminar "Social Inclusion of Roma in the Republic of Serbia" for the Period October 2019 – October 2021](#).
100. Helsinki Committee for Human Rights in Serbia (2022/2023), [Serbia: Captured Society](#).
101. Helsinki Committee for Human Rights in Serbia (2021), [Albanian minority on hold](#).
102. International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA)-Europe ILGA-Europe (2023), [Annual Review 2023](#).
103. International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer and Intersex Youth & Student Organisation (IGLYO) (2022), [LGBTQI Inclusive Education Report](#).
104. Jovanovic, I. and Andušić, A. (2022), Reporting Diversity Network 2.0, [Monitoring report on hate speech in Serbia](#), Media Diversity Institute and Media Diversity Institute Western Balkans.
105. Kolektiv Talas TIRV (2022), [Istraživanje o uticaju pandemije bolesti covid-19 na transrodne, interpolne i rodno varijantne \(TIRV\) osobe u Republici Srbiji](#).
106. Krstić, I. (2020), [Report on the use of hate speech in the Serbian media](#), Council of Europe.
107. Kurir (2022, August 2), [Arrested gang from Vrnjačka Banja: They lured gay men into the forest, had sex with some, and beat and robbed others](#).
108. LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey (2015), [Law on Gender Identity - Model Law](#).
109. Media Diversity (2021, March 24), ["Not Welcome!": Migrants and Refugees Labeled as Undesirable in Serbia](#).
110. Ministry of Youth and Sports (2015), [National Youth Strategy 2015-2025](#).
111. N1 (2022, October 5), [Izmena o rodu i polu u udžbenicima biologije za stručnu javnost duboko pogrešna \(n1info.rs\)](#).
112. OLAF&MCATEER (2022, November 1), [Equality Business Alliance founded by IKEA and IDEAS organization, Olaf&McAteer among the first members](#).
113. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (2023) - Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) Hate crime reporting platform – [Serbia](#).
114. Pipanews.com (2022, August 16), ["If I had a gun I would use it"](#).
115. Politika (2021, November 19), [Čomić: Nacrt zakona o istopolnim zajednicama spreman](#).
116. Politika (2021, March 19), [Apel 212 javnih ličnosti protiv usvajanja zakona o istopolnim zajednicama](#).
117. PRAXIS (2023a), [Contribution to the European Commission's Serbia 2023 annual report](#).
118. PRAXIS (2023b), [Prevention and elimination of child marriages and economic empowerment of Roma women at the local level in Serbia – Analysis](#).
119. Radio Free Europe/Radio Liberty (2022, September 25), [Serbia's Conservatives Seek Textbook Ban Over 'LGBT Ideology'](#).

120. Radio Free Europe/Radio Liberty (2021, October 14), 'Hang Them From Trees': Serbian Far-Right Group Targets Hostel Owner For Welcoming Migrants, available at: <https://www.rferl.org/a/serbia-right-extremism-sombor-migrants/31509667.html>.
121. Regional Co-operation Council, Roma Integration 2020 (2019, July 5), Declaration of Western Balkans Partners on Roma Integration within the EU Enlargement Process ([Poznań Declaration](#)).
122. Reporters Without Borders (2023; November 14), [Serbia must revise the media reforms to respond to disinformation challenges in line with EU calls](#).
123. Republic of Serbia, Ministry of Education (2022), [The National Report on Inclusive Education in Serbia from 2019-2021](#).
124. Republic of Serbia, Protector of Citizens (2023), Regular Annual Report of the Protector of Citizens for 2022.
125. Republic of Serbia, Protector of Citizens (2021), [Opinion on the Draft Strategy for the Development of Education in the Republic of Serbia until 2030](#).
126. Republic of Serbia, Statistical Office (2022), [2022 Census of population, households and dwellings. Final results - ethnicity](#).
127. Republic of Serbia, Strategy for Prevention of and Protection against Discrimination 2022-2030.
128. Reuters (2023, November 15), [Serbia's stadium to be partially closed after fans' racism](#).
129. Rts.rs (2023, February 24), [Kroz Srbiju prošlo 148.000 državljana Ukrajine, a 26.000 prijavilo boravište](#).
130. Serbia Monitor (2022, December 21), [Ministry of Education approves of a 10-point protocol on school bullying – Serbian Monitor](#).
131. United Nations, Committee on Economic, Social and Cultural Rights (2022), [Concluding observations on the third periodic report of Serbia](#) (E/C.12/SRB/CO/3).
132. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2020), Social Inclusion and Poverty Reduction Unit of the Republic of Serbia - [Mapping of Substandard Roma Settlements according to risks and access to rights in the Republic of Serbia](#).
133. United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2021), Combined sixth to ninth periodic reports submitted by Serbia on 19 February 2021 ([CERD/C/SRB/6-9](#)).
134. United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2018), Concluding observations on the combined second to fifth periodic reports of Serbia of 3 January 2018 ([CERD/C/SRB/CO/2-5](#)).
135. United Nations High Commissioner for Refugees UN Refugee Agency (UNHCR) (2015), [Assessment of the needs of internally displaced Roma in Serbia](#).
136. UNHCR Serbia (2023), [Internally displaced persons](#).
137. YUCOM (2020, November 11), [Obustaviti netransparentni postupak za izbor Poverenika za zaštitu ravnopravnosti \(yucom.org.rs\)](#).

ДОДАТАК: СТАНОВИШТЕ ВЛАДЕ

Следећи додатак није део анализе и предлога ЕКРИ који се тичу ситуације у Србији.

У складу са својом процедуром мониторинга држава, ЕКРИ је водила поверљив дијалог са властима Србије о првом нацрту извештаја. Одређени број коментара власти узет је у обзир и укључен у коначну верзију извештаја (који обухвата само кретања до 7. децембра 2016. године, датума прегледа првог нацрта).

Власти су тражиле да се следеће становише репродукује као додатак извештају.

**Анекс Републике Србије
у вези са извештајем Европске комисије против расизма
и нетолеранције (ECRI) о Србији
у оквиру шестог циклуса праћења**

ОПШТИ КОМЕНТАРИ

Надлежни органи признају да је извештај ECRI о Србији развијен на основу анализе великог броја информација прикупљених из различитих извора, који свакако укључују низ интервјуа током контактне посете. Ипак, да би се постигла објективност закључака, сматрамо да Извештај у целини треба да одражава ставове свих релевантних актера укључених у процес.

Извештај је припремљен у складу са мандатом делегације која је посетила Србију, искључујући АП Косово и Метохија. Четврт века интерно расељених лица је врло специфична тема за Републику Србију. Током дијалога са делегацијом ECRI, представници Канцеларије за Косово и Метохију доставили су материјал са релевантним подацима, који нису уврштени у Извештај.

У извештају ECRI о Србији за шести циклус мониторинга изостављен је најистакнутији и дуготрајнији проблем из домена људских права заштићених међународним и регионалним уговорима, а то је интерно расељено становништво чији повратак онемогућава управо крајња нетолеранција. Од јуна 1999. године, Република Србија има близу 200.000 интерно расељених лица свих националности, претежно Срба, принуђених да напусте своје домове и средства за живот на АП Косово и Метохија. Већина њих побегла је у два одвојена велика таласа расељавања након интензивног насиља: у лето 1999. и марта 2004. године, а остали у континуираном току индивидуалног или групног расељавања услед разних врста насиља ниског интензитета и притисака. Међутим, једностране мере тзв. друге владе А. Куртија интензивирале су то насиље и физички и обухватно и тиме произвеле трећи талас масовног исељавања читавих породица, које је управо у току.

У Републици Србији су сва расељена лица равноправни грађани са једнаким правима, док они којима је потребна помоћ имају право на институционалну помоћ (бесплатна правна помоћ, становање, новчана и социјална помоћ, пакети економског оснаживања и др.). Према званичној евиденцији, око 10% расељених лица су Роми, који су и даље у фокусу међународног интереса, док је преосталих 90% расељене популације, коју чине углавном Срби, обично остављено испод радара међународних актера људских права.

За протеклих скоро четврт века, веома скроман број расељених Срба, чак до 2%, успео је да се врати и/или да им се омогући повратак на АП Косово и Метохију и успешно останак. Основни разлог за овај неуспех лежи у снажној опозицији и незамисливим нивоима нетолеранције локалног становништва косовских Албанаца, њихових политичара и, изненађујуће, њиховог сектора цивилног друштва. Ова нетрпељивост је временом еволуирала у систематску институционалну дискриминацију на свим нивоима и свим сферама живота, од законодавства, политике, безбедности, језичких права, тужилаштва, судства,

имовине, администрације, медија итд. Интерно расељени Срби само спорадично успевају да да поврате своју имовину или остваре разна друга права. На пример, ниједан убица више од 1.000 убијених Срба од јуна 1999. године па надаље није ухапшен, процесуиран, осуђен и послат на издржавање казне.

ЕФЕКТИВНА ЈЕДНАКОСТ И ПРИСТУП ПРАВИМА

ТЕЛА ЗА РАВНОПРАВНОСТ

На састанку са представницима ECRJ-ја Повереник за заштиту равноправности је образложио да фактички већ има овлашћења да поступа на сопствену иницијативу и то: 1) да упућује препоруке мера органима јавне власти и другим лицима за остваривање равнопоравности и заштиту од дискриминације, 2) да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације 3) да подноси захтев за покретање прекршајног поступка 4) да подноси тужбе Вишем суду у своје име а за рачун дискриминисаног лица. ПЗР је указао да једино у поступку по притужбама грађана не може да иницира покретање поступка јер иступа као орган који доноси мишљење у поступку који се води по притужби, између подносиоца притужбе и лица против кога је поднета притужба. У погледу прибављања доказа, ПЗР има овлашћење да затражи од странака у поступку достављање доказних материјала.

Законом о Заштитнику грађана (чл.18. став1.) из 2021. године предвиђено је да у случају истека мандата, Заштитник грађана наставља да обавља нову функцију до ступања на дужност новог Заштитника грађана.

ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ

У односу на наводе ECRJ-ја да *„Теме које се односе на образовање о људским правима углавном су обухваћене наставним планом и програмом грађанског васпитања, изборним предметом који је доступан у основном и средњем образовању. Ипак, овај наставни план и програм не прате сви ученици“*.

С обзиром да је поменути закључак изведен на основу „процене наставника са којима се састала делегација ECRJ-ја“¹, а не према анализи курикулума, Министарство просвете сматра да оцена ECRJ не даје довољно информација у вези са изучавањем тема о људским правима у систему образовања, с обзиром на чињеницу да су у систему прописане опште и међупредметне компетенције као најрелевантније за адекватну припрему ученика за активну партиципацију у друштву и целоживотно учење, а неке од њих су и *Комуникација, Одговоран однос према животној средини, Одговорно учешће у демократском друштву, Решавање проблема,*

¹ ECRJ извештај о Србији, Шести циклус праћења (09.04.2024), Налази и препоруке, В. Инклузивно образовање, тачка 9.

Сарадња, Одговоран однос према здрављу. Курикулум је исходно оријентисан и треба да обезбеди развој свих међупредметних компетенција. Наглашавамо да се у оквиру свих наставних предмета уводе исходи који се односе на поштовање људских права, родне равноправности, различитости и интер-културални дијалог. Неки од исхода који су повезани са људским правима, а налазе се у програмима наставе и учења су: поштовање демократских процедура, одговорно, хумано и толерантно понашање у друштву, осетљивост на друштвену неправду, сарадња и тимски рад.

Од 2017. године примењује се пројектно Референтни оквир компетенција за демократску културу Савета Европе (РОКДК), који је обавезујући део система образовања од 2021. године и саставни део Стратегије развоја образовања и васпитања 2030 (2021). Развијене су и Националне смернице за интеграцију РОКДК у одабраним програмима наставе и учења на националном нивоу (успостављена је системска повезаност између РОКДК и програма наставе и учења на националном нивоу – 10 предмета је повезано са РОКДК и свих 477 дескриптора). Приручници су дистрибуирани на адресе 1800 школа у Србији и доступни су на интернет страници Министарства и ЗУОВ-а.

Министарство просвете је 2022. године успоставило је мрежу саветника спољних сарадника за демократску културу у школама и именовало 20 саветника (запослени у школама на територији свих школских управа) које финансира Министарство просвете, а који пружају подршку свим школама и информишу их о начинима имплементације компетенција за демократску културу (КДК). На новоу школске године своје знање и вештине унапеди најмање 1200 наставника и стручних сарадника. Такође, осим обавезног изборног предмета *Грађанско васпитање*, уведени су нови изборни програми за гимназију: Појединац, група и друштво, Језик, медији и култура, Здравље и спорт, образовање за одрживи развој, Уметност и дизајн, Примењене науке, Основи геополитике, Економија и бизнис, Религије и цивилизације.

У Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2022/2023, 2023/2024. и 2024/2025. годину, <https://zuov-katalog.rs>, налази се и седам акредитованих програма са темом интеркултуралности, пет програма чија тема је родна равноправност, тема заштите од дискриминације заступљена је са 20 програма. Сви поменути програми обрађују и ЛГБТ тему, као основ дискриминације. Током 2022. и 2023. године Министарство просвете је реализовало 11 програма и 37 обука које су укључиле 933 запослена из установа образовања (78%ж, 22%м) а теме се односе на превенцију и заштиту од дискриминације.

На интернет страници Министарства просвете налазе се ресурси значајни за јачање компетенција учесника у образовању у области превенције и заштите од дискриминације: Водич кроз превенцију и одговор на дискриминацију за запослене

у установама образовања и васпитања – Од препознавања до поступања; Брошура за родитеље – Превенција, заштита и поступање у случајевима дискриминације у образовању; <https://prosveta.gov.rs/kategorija/publikacije/page/2/>. Такође, запосленима у систему образовања на располагању су и ресурси чије теме се односе на промоцију демократске културе у школама Публикације - <https://prosveta.gov.rs/kategorija/publikacije>

Министарство просвете поново указује да су у коригованим уџбеницима биологије и даље су заступљени садржаји који обухватају појмове - род, пол, родни и полни идентитет, развијање толеранције и забрану дискриминације, што и јесте смисао ове лекције, а екстерна Радна група је анализира садржаје – само и искључиво – са позиције прилагођености датих садржаја узрасту ученика, њиховом развојном нивоу и предзнању, док биолошка струка и релевантност стручног аспекта садржаја није била предмет ове анализе нити је довођена у питање.

Такође, Министарство просвете је чланом 13. Закона о уџбеницима („Сл. гласник РС“, бр. 27/18, 92/23) јасно забранило дискриминацију у уџбеницима у складу са законом којим се уређује забрана дискриминације, а тиме су обухваћена сва лична својства.

На интернет презентацији овог министарства се могу пронаћи следеће објављене публикације које се односе на превенцију дискриминације - <https://prosveta.gov.rs/kategorija/publikacije/>

Министарство просвете је у септембру 2022. године упутило захтев Заводу за унапређивање образовања и васпитања за преиспитивање начина презентовања садржаја одобрених уџбеника биологије за осми разред основног образовања и васпитања, у делу који се односи на Биолошки смисао адолесценције (родни и полни идентитет у контексту хормонске активности и индивидуалне генетичке варијабилности), а на основу закључка Националног просветног савета „да се мора водити рачуна о психолошким и социолошким предзнањима ученика када је у питању интерпретација садржаја програма.“ (Закључак са Седнице на којој се давало мишљење о програму Биологије за осми разред ОШ).

На основу захтева Министарства, Завод је формирао Радну групу који су сачињавали стручњаци из области психологије и социологије, са задатком да анализа начине презентовања садржаја програма за наведени разред, у осам одобрених уџбеника, у делу који се односи на Биолошки смисао адолесценције. Након прегледа поменутих лекција, Радна група је дала мишљење да потребно извршити корекције у седам одобрених уџбеника, тако да начин презентовања садржаја буде примерен узрасту, предзнањима и развојном нивоу ученика. Мишљења Радне групе су написана за сваки уџбеник појединачно, јер су се и корекције односиле на различит начин презентовања садржаја различитих издавача (нпр. за један

од уџбеника Радна група је навела да је утицају околине посвећено превише простора, па ученици могу погрешно закључити да је тај утицај пресудан; у другом уџбенику је наведено да треба изоставити неадекватне примере у којима се износе претпоставке за које нема доказа или се дати пример може тумачити као увредљив за присталице нетрадиционалних сексуалних оријентација, а може да буде полазиште за развијање предрасуда према ЛГБТ суграђанима код адолесцената хетеросексуалне оријентације итд). Завод је на основу мишљења Радне групе упутио издавачима захтев да коригују уџбенике, што су они и урадили у предвиђеном року.

-Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање из 2010., 2019., 2020. и 2024

<https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2024/11/6/reg>

донет и унапређиван прецизно је уредио поступање установа образовања и васпитања када је у питању превенција, али и интервенција када постоји сумња или сазнање да се одређени облик насиља десио или се догађа. Последње измене Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2024), дефинисале су кораке поступања запослених у кризним ситуацијама у циљу њиховог оснаживања за ефикасније реаговање и пружање подршке деци када се деси одређена кризна ситуација.

- Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања из 2016.г.

<http://www.pravno->

[informacionisistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/](http://www.pravno-informacionisistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/)

- Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности

<https://www.pravnoinformacionisistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/65/2/>

Сва три подзаконска акта уређују веома прецизно процедуре препознавања и поступања установа образовања и васпитања у ситуацијама сумње или утврђеног дискриминаторног понашања односно поступање у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. Прописано је, између осталог, да се у установи интервенише у случајевима сумње или утврђеног вређања угледа, части или достојанства личности и дискриминаторног понашања из расистичких, сексистичких, хомофобичних, ксенофобичних, исламофобичних, антисемитских, антициганистичких или других облика дискриминаторног понашања. Свака установа образовања и васпитања је у обавези да успостави механизме за превенцију и заштиту од насиља и дискриминације, као што су Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, и да изради годишњи програм превенције дискриминације, поред годишњег програма заштите од насиља,

злостављања и занемаривања. Улога Тима за заштиту је да реализује превентивне активности дефинисане годишњим програмом превенције дискриминације, али и да интервенише у ситуацијама сумње или сазнања о дискриминаторном понашању.

У оквиру годишњег Програма заштите од насиља као и Програма превенције дискриминације свака установа образовања и васпитања је у обавези да израђује конкретан план превентивних активности које обухватају и промовисање равноправности и борбу против расизма и ЛГБТИ фобије. Школе реализацију ових активности евалуирају кроз годишњи извештај о раду и реализацији поменутих програма. На сајту Министарства просвете Публикације - <https://prosveta.gov.rs/kategorija/publikacije/>, налазе се бројни ресурси за школе који су доступни у онлајн формату, као и видео обука за Примену Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и друге публикације.

Стога сматрамо да је закључак ЕКРИ-ја о недостатку „конкретних упутстава о томе како реаговати на појаву насиља и ефикасног деловања након пријаве инцидента у школама“ произвољан и не заснива се на релевантним подацима о примени процедура у пракси. Такође, Национална платформа „Чувам те“ је од 19. маја 2023. године у потпуности функционална, тако да и грађани на „Чувам те“ могу пријавити ситуације насиља путем формулара који садржи дефинисана поља. Свакако су грађани своје пријаве и до сада достављали електронским путем или путем поште Министарству просвете на поступање. Грађани добијају и консултативно саветодавну помоћ, као и школе позивом Одсека за људска и мањинска права у образовању у Министарству просвете. Додајемо и да се на Националној платформи „Чувам те“, налазе обуке за запослене, родитеље и децу које обрађују теме из области заштите од насиља, дискриминације, препознавање, начине реаговања и пружање подршке у ситуацијама када се ситуација насиља догоди. У овом тренутку (мај 2024) се на „Чувам те“ налази 15 обука које обрађују поменуте теме. Неке од обука које се налазе на Националној платформи су: „Подршка деци из осетљивих друштвених група у ситуацијама дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања“ - обука за родитеље (447 родитеља похађало обуку); „Шта родитељ треба да уради када има сазнања о насиљу у школи“ – обука за родитеље (4907 родитеља похађало обуку); „Шта можеш да урадиш ако имаш сазнање да твој друг или другарица трпе насиље“ – обука за ученике (12797 похађало обуку).

ИЛЕГАЛНИ МИГРАНТИ

Према српском законодавству, тражиоцима азила, регистрованим странцима који су изразили намеру да поднесу захтев за азил и странцима којима је одобрен азил из буџета Републике Србије се обезбеђује се

здравствена заштита, што се у пракси и спроводи. У члану 239. Закона о здравственој заштити („Сл. гласник РС“, бр. 25/2019 и 92/2023 - аутентично тумачење) се поред тражиоца азила наводе и странци који су регистровали намеру да поднесу захтев за азил. Из буџета Републике Србије, према ценовнику здравствених услуга који је усвојио организацију обавезног здравственог осигурања за здравствене услуге које су обухваћене обавезним здравственим осигурањем, плаћа се накнада здравственим установама за здравствене услуге пружене:2) тражиоцима азила, регистрованим странцима који су изразили намеру да поднесу захтев за азил, лицима укљученим у програм добровољног повратка и странцима који по позиву државних органа бораве у Републици Србији, а не испуњавају услове за стицање својства обавезно осигураног лица у складу са законом којим се уређује здравствено осигурање, за време њиховог боравка, у складу са принципима реципроцитета; 3) странцима којима је одобрен азил у Републици Србији, ако су материјално необезбеђени.

РАВНОПРАВНОСТ ЛГБТИ ОСОБА

Евидентирање промене пола у матичној књизи рођених у пракси одвија се у складу са предвиђеном процедуром. С обзиром да је у пракси уочена потреба пружања потребних информација у случајевима када је промена пола извршена у иностранству, у марту 2023. године упућена је детаљна информација Министарству спољних послова ради прослеђивања дипломатско-конзуларним представништвима Републике Србије у иностранству, како би држављани Републике Србије који су променили пол у иностранству добили потребне информације о процедури за евидентирање податка о промени пола у матичној књизи рођених.

У извештају ЕCRI наведено је да је изменама и допунама ЗЗД из 2021. године изричито забрањена дискриминација по основу пола, рода и родног идентитета. Међутим, пол и родни идентитет су постојали као основи дискриминације и у ЗЗД из 2009. године. Такође још тада је листа личних својстава била отворена. Изменама ЗЗД из 2021. године, изричито је забрањена дискриминација и на основу рода и полних карактеристика.

ИНТЕГРАЦИЈА И ИНКЛУЗИЈА

ИЗБЕГЛИЦЕ И ДРУГА ЛИЦА КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА МЕЂУНАРОДНА ЗАШТИТА

Избеглице јесу у Националној стратегији запошљавања препознате као теже запошљиве групе, с тим да се под термином избеглице препознају лица која су услед догађаја од 1991. до 1998. године и њихових последица избегла или прогнана из бивших југословенских република на територију Републике Србије. У августу 2023. године измењени су Закон о запошљавању странаца и Закон о странцима, два кључна документа која

регулишу њихов имиграциони статус у Републици Србији. Примена неких одредби, попут одредбе јединственој дозволи за боравак и рад, почела је 1. фебруара 2024. године, која треба да олакша приступ правима, нарочито праву на рад, јединственој дозволи за рад и боравак странаца. Лична радна дозвола је дозвола за рад која странцу у Републици Србији омогућава слободно запошљавање, самозапошљавање и остваривање права из осигурања за случај незапослености, у складу са законом.

Добра пракса - учење Српског као страног језика у школама

Имајући у виду да је Законом о основама система образовања и васпитања, чланом 23. уређено да установа организује учење српског као страног језика за ученике који не познају језик на коме се изводи образовно-васпитни рад, Министарство је креирало програм наставе и учења за Српски као страни језик. Са циљем одрживог решавања овог изазова, Српски као страни језик постао је део плана наставе и учења као изборни програм у основној школи. Министарство просвете је до сада унапредило компетенције 600 наставника српског и страног језика за примену новог курикулума за Српски као страни језик, а доступни су и материјали, као и Приручник за наставнике на веб страници Националног образовног портала Завода за унапређивање образовања и васпитања <https://zuov.gov.rs/srpski-kao-strani-jezik>. Овај модел учења српског језика у установи од стране стурчних наставника, током редовног наставног процеса, уз додатне часове за ученике који не познају језик наставе, као што су мигранти и избеглице, даје позитивне резултате и добру праксу, а један од важних резултата овог инклузивног приступа у учењу српског језика огледа се и у активнијем учешћу ученика миграната и избеглица у школском животу, као и јачању вршњачке подршке у школама.

РОМИ

У Републици Србији свако дете се одмах након рођења уписује у матичну књигу рођених, а разлози правне сигурности детета намећу обавезу да се приликом пријаве рођења детета мајка идентификује. Околност да мајка детета нема лична документа не представља сметњу за упис рођења детета у матичну књигу рођених, напротив рођење детета се региструје одмах након пријема пријаве рођења, а за мајку се покреће процедура идентификације у сарадњи са службеницима Министарства унутрашњих послова, на начин предвиђен Инструкцијом за поступање у случајевима рођења детета чија мајка нема лична документа – која донета од стране четири министра у децембру 2020. године, са циљем да се обезбеди ефикасност и координација службеника, односно да у овим случајевима поступају по принципу хитности и најбољег интереса детета.

Ради правилне и уједначене примене ове инструкције у периоду од 2021. године до данас око 650 службеника (запослених у породилиштима који раде на пријави рођења детета, матичари, полицијски службеници, службеници центара за

социјални рад, пружаоци бесплатне правне помоћи и др.) је прошло потребне обуке.

Ове обуке спроводи Оперативна група, која делује као координациони механизам више министарстава у чијем су делокругу послови који се односе на упис у матичне књиге, прибављање личних докумената и остваривање других права из личног статуса. Такође, за представнике ромске заједнице Оперативна група одржава информативне кампање за (од децембра 2022. одржано је пет информативних кампања), као би добили потребне информација на који начин и како лица која немају личну карту или нису уписана у матичну књигу рођених, могу да остваре то право.

Посебан акценат у Републици Србији усмерен је на спречавања настанка ризика од апатридије у случајевима новорођене деце. Спроводећи стандард идентификације у поступцима у којима се одлучује о правима деце обезбеђујемо механизам заштите у циљу спречавања сваке могуће врсте злоупотребе (нпр. трговине децом и људима). На овај начин Република Србија уважава и спроводи обавезе које је преузела у складу са Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима.

Такође, овакав начин поступања има за циљ да се у потпуности отклони ризик од апатридије, да се реши и генерацијски проблем лица која нису уписана у матичну књигу рођених и да се истовремено утврди да ли мајка има још деце која нису уписана у матичну књигу рођених, те да се и ти случајеви идентификују и реше.

Свесни изазова који са собом носи феномен сегрегације у систему образовања, а са циљем елиминисања ове негативне појаве, Министарство просвете континуирано ради на унапређивању законске регулативе, јачању компетенција запослених у систему образовања за препознавање и реаговање на ову појаву, као и на пружању континуираних мера подршке деци и ученицима ромске националности.

Министарство просвете уредило област заштите од дискриминације у систему образовања и васпитања кроз два правилника којим се уређује препознавање и поступање у ситуацијама дискриминације и дискриминаторног понашања (2016. и 2018. године) са циљем препознавања и превенирања дискриминације, укључујући и посебно тешке облике дискриминације, као што је сегрегација . До сада је више од 800 запослених у систему образовања унапредило је своја знања и вештине за примену ових подзаконских аката. У сарадњи Министарства просвете и Центра за интерактивну педагогију, уз подршку Дечје фондације Песталоци израђен је и Водич за спречавање сегрегације у установама образовања и васпитања и предузимање мера за десегрегацију који је на линку <https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2022/12/vodic-za-sprecanje-sagregacije.pdf> и представља активност која чини комплетним ресурсе у образовању за примену легислативе којом се стиже до праведног и недискриминативног образовања и друштва у целини.

Наводимо кратко само неке од континуираних мера подршке за укључивање ромске деце у образовни систем, повећање обухвата и спречавање описања, а које утичу на десегрегативну образовну политику: обавезни и бесплатни

припремни предшколски програм, прописан приоритетни упис деце из осетљивих друштвених група у предшколско васпитање и образовање, законски је уведена диверсификација програмске понуде предшколских установа у циљу повећања обухвата деце из осетљивих друштвених група предшколским васпитањем и образовањем, прописан је безусловни упис деце у основну школу, регулисан је начин уписа деце старије од 7,5 година у основну школу, реализују се афирмативне мере за упис ученика у средњу школу и студената на високо образовне установе, накнада трошкова боравка у предшколској установи, дефинисане су обавезе образовних установа у превенцији осипања ученика, бесплатан превоз за децу/ученике и њихове пратиоце; стипендије, исхрана, смештај у дому ученика, бесплатни уџбеници за ученике основних школа, педагошки асистенти који пружају подршку деци и ученицима ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању.

Што се тиче закључка ECRI-ја да су ромска деца и даље превише заступљена у „специјалним школама“, напомињемо да се према прописима, у школу за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом може уписати ученик само на основу позитивног мишљења интерресорне комисије и уз сагласност родитеља, чиме се искључује могућност неоправданог упућивања детета у ове школе. Уколико постоје одступања од ове процедуре, у таквим случајевима реагује просветна инспекција.

ДРУГЕ ЕТНИЧКЕ МАЊИНЕ

Право гласа могу остварити лица која су уписана у Јединствени бирачки списак, а пребивалиште је податак на основу којег се одређује која јединица локалне самоуправе уписује бирача у део бирачког списка који води и свака промена пребивалишта је основ за ажурирање података.

Питање пребивалишта је уређено Законом о пребивалишту и боравишту грађана и у надлежности је Министарства унутрашњих послова (МУП), које је у обавези да електронским путем доставља све измене Министарству државне управе и локалне самоуправе ради ажурирања бирачког списка. Од краја септембра 2023. године, према обавештењу МУП, не достављају се подаци о лицима којима је пасивизирана адреса пребивалишта.

Сматрамо да нема основа за наводе да су „општине са албанском популацијом (Бујановац, Прешево, Медвеђа) несразмерно погођене“, посебно јер се у извештају за ову тврдњу ECRI позива на незваничне податке.

Министарству државне управе и локалне самоуправе у извештајном циклусу (2018-2023) поднете су само три жалбе на решења о брисању из бирачког списка за чије ажурирање су надлежне општине Бујановац, Прешево, Медвеђа.

Законом о пребивалишту и боравишту грађана („Службени гласник РС“, број 87/11) прописано је пријављивање и одјављивање пребивалишта, пријављивање и одјављивање боравишта, пријављивање привременог боравка у иностранству, као и надлежност и начин вођења одговарајућих евиденција регулисано. Закон важи за све грађане подједнако.

У складу са одредбама овог закона, пребивалиште је место у коме се грађанин настанио са намером да у њему стално живи, односно место у коме се налази центар његових животних активности, професионалних, економских, социјалних и других веза које доказују његову трајну повезаност с местом у коме се настанио.

Такође, грађанин је дужан да надлежној организационој јединици Министарства унутрашњих послова пријави своје пребивалиште у року од осам дана од дана настањења на адреси на којој пријављује пребивалиште.

У складу са чланом 6. наведеног закона, приликом пријављивања и одјављивања пребивалишта и боравишта, као и пријаве привременог боравака у иностранству и повратка из иностранства, грађани су дужни да дају истините податке.

Чланом 18. наведеног закона регулисано је пасивизирање пребивалишта и боравишта и прописано је да на захтев суда, органа државне управе, другог органа или организације, као и другог правног или физичког лица, које има оправдан правни интерес, надлежни орган врши проверу чињенице сталног становања, односно привременог боравака, на адреси на којој грађанин пријавио пребивалиште, односно боравиште.

Уколико се вршењем провере утврди да грађанин не станује на адреси на којој има пријављено пребивалиште односно боравиште, или ако се утврди да је приликом пријаве пребивалишта или боравишта дао неистините податке, надлежни орган доноси решење којим пасивизира адресу пребивалишта или боравишта.

Након што надлежни орган пасивизира адресу пребивалишта односно боравишта, грађанин је дужан да, ако живи на територији Републике Србије, пријави пребивалиште на адреси на којој станује у року од осам дана од пријема решења о пасивизацији. На наведено решење грађанин може изјавити жалбу Министарству унутрашњих послова. Након коначности решења о пасивизацији пребивалишта, у евиденцији Министарства унутрашњих послова означава се да грађанин не станује на адреси пријављеног пребивалишта.

Неопходно је да грађанин, након пасивизације пребивалишта, пријави адресу на којој стварно живи. Ово значи да се о захтеву грађанина за издавање докумената може одлучивати тек након што грађанин пријави стварну адресу пребивалишта.

У вези са наводима о пасивизацији адреса пребивалишта припадника албанске националне мањине у општинама Медвеђа, Бујановац и Прешево, истичемо да су у претходном периоду иницијативе и захтеви за пасивизацију адреса пребивалишта потицали од различитих државних органа и органа локалне самоуправе, те да је на основу њих, Министарство унутрашњих послова поступало у складу са поменутиим чланом 18. Закона о пребивалишту и боравишту грађана. У том смислу, Министарство унутрашњих послова је било у обавези да изврши пасивизацију пребивалишта за грађане који су били пријављени на адресама на којима не постоје стамбени објекти, односно у случајевима у којима је утврђено да грађани не станују на адреси на којој су пријављени.

У Коначном извештају мисије за посматрање избора ODIHR, дата је препорука Министарства државне управе и локалне самоуправе да се размотрити увођење

објективних, разумних и недискриминаторних процедура за упис грађана без сталног пребивалишта у бирачке спискове и могућности да ти грађани остваре своја бирачка права да би се гарантовало опште право гласа и спречило неоправдано одузимање права гласа или неједнак третман бирача.

У комуникацији са Министарством унутрашњих послова, с обзиром на то да је пасивизирана адреса пребивалишта грађанина његово последње пребивалиште у Републици Србији по ком се и одређује месна надлежност за вођење управног поступка, сходно члану 34. став 1. тачка 5. Закона о општем управном поступку, а у циљу законитог и уједначеног поступања, договорен је начин поступања, тако да је МДУЛС обавештен крајем септембра 2023. године да МУП убудуће неће достављати податке о лицима којима је пасивизирана адреса пребивалишта.

Министарство унутрашњих послова прописе из области пребивалишта и боравишта грађана примењује једнако на све грађане Републике Србије, без обзира на њихову националну, верску и другу припадност, па се с тим у вези и пасивизација адресе врши уколико грађанин не живи на адреси на којој му је пријављено пребивалиште, односно боравиште, без обзира на националну, верску и другу припадност.

Ради остваривања права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма, припадници националних мањина у Републици Србији могу изабрати своје националне савете. У Регистар националних савета националних мањина уписане су 24 националне мањине. Средства за финансирање рада националних савета обезбеђују се из буџета Републике Србије, буџета аутономне покрајине и буџета јединице локалне самоуправе, донација и других прихода.

Поступак доделе из средстава Буџетског фонда и спровођење јавног конкурса уређени су Уредбом о поступку расподеле средстава из Буџетског фонда за националне мањине, по којој се сваке године, на основу предлога Савета за националне мањине, министар задужен за људска и мањинска права доноси Програм за доделу средстава из овог фонда којим се утврђује приоритетна област финансирања.

У оквиру пројекта *„Промоција различитости и равноправности у Србији“*, који је део *заједничког програма Европске уније и Савета Европе „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019-2022“*, припремљен је Приручник за рад националних савета националних мањина у Републици Србији. Сврха Приручника је да буде корисно средство националним саветима националних мањина као вид помоћи и подршке у вршењу њихових овлашћења, и то на начин да понуди практична упутства и савете који до сада нису били обрађени на јединствен и свеобухватан начин, укључујући и моделе аката.

Механизми за заштиту националних мањина у Републици Србији усклађени су са међународним стандардима за заштиту националних мањина. Од изузетне је важности да већ дуже време у Републици Србији имамо мањинско инклузивну Владу, у којој су припадници националних мањина заступљени на највишем нивоу извршне власти, што је резултирало већим бројем министара, државних секретара, помоћника министара, саветника и других државних функционера припадника националних мањина. Поред тога, по принципу афирмативне акције,

припадници националних мањина су заступљени и у највишем органу законодавне власти у Народној скупштини Републике Србије. Припадници националних мањина заузимају значајна места у другим органима јавне власти, како на републичком, тако и на покрајинском и локалном нивоу. У различитим стратешким документима посебан акценат је стављен на посебно рањиве и осетљиве националне заједнице, са којима се наведеним документима додатно развијају механизми њихове заштите и интеграције. Наш циљ је потпуна интеграција свих националних мањина и висок ниво мањинских права за све националне мањине. Квалитетном и детаљном заштитом националних мањина стварамо савремено мултинационално демократско друштво једнаких шанси и могућности у коме сваки грађанин има загарантован ниво индивидуалних и колективних права, без обзира да ли припада већинском или мањинском народу.

Пети периодични извештај о примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, Влада је усвојила 1. септембра 2022. године, након чега је прослеђен надлежним органима Савета Европе. У том извештају представљене су све новине у законодавству које имају за циљ стварање напретка у погледу заступљености националних мањина у јавној управи, као и измене законодавства које су створиле основ за прикупљање података о националности запослених. Извештај садржи и процентуалне податке о националној структури запослених у покрајинским органима и стручним службама Покрајинске владе АП Војводине, али не садржи податке о заступљености на другим нивоима власти - републичким и јединицама локалне самоуправе. Из тог разлога, Министарство је у 2024. години организовало посебан састанак са циљем идентификовања изазова и размене информација свих релевантних институција које су, у складу са својим надлежностима на републичком и покрајинском нивоу, задужене за вођење евиденције, које, између осталих, треба да садржи и податке о националној припадности запослених, као и институцијама које су задужене за спровођење прописа у овој области.

ТЕМЕ СПЕЦИФИЧНЕ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

ПРИМЕНА АЛГОРИТАМСКИХ СИСТЕМА У ПРУЖАЊУ СОЦИЈАЛНЕ ПОМОЋИ: УТИЦАЈ НА ГРУПЕ ИЗ НАДЛЕЖНОСТИ ЕКРИ-ја

Основна функција Регистра Социјална карта (РСК) је да се користи као извор података за потребе управних поступака при остваривању права. Ово није регистар свих становника Републике Србије, већ садржи податке о лицима која су у поступку остваривања неког права, која користе право и која су користила право (10 година уназад у односу на дан посматрања након чега се бришу).

Статистика кретања броја корисника новчане социјалне помоћи се не може везати за Закон о социјалној карти, јер се њиме не прописују било какви услови за остваривање права и услуга, већ је остваривање овог права прописано Законом о социјалној заштити. С тим у вези, Закон о социјалној карти (ЗСК) нема никакав формално-правни утицај на кретање броја корисника социјалних давања, већ други закони.

Употребом РСК јесте дошло до ефикасније употребе података, односно чињеница од којих зависи остваривање права и то јесте био циљ доношења закона кроз подизање квалитета података у социјалном сектору. Закон о социјалној карти и

успостављени Регистар су само средство или алат којим се тај циљ постиже. РСК је по основу коришћења тачних и ажурних података допринео да се постигне већа праведност у остваривању права и услуга као циља који је постављен. Значајно је скраћено време за прибављање чињеница за потребе управног поступања на страни органа јавне управе, а на страни грађанина се лакше остварују права и за краће време.

Једна од предности Регистра је и та што открива тзв. "грешке искључености" што су заправо обавештења о томе да корисник може да оствари и нека друга додатна права за која није поднео захтев па у том случају центри за социјални рад могу реаговати проактивно према грађанима и обавестити их о могућностима остваривања других права (најчешће се ради о праву на дечји додатак, накнаду трошкова боравка деце у вртићу и увећању износа новчане социјалне помоћи по основу пунолетства члана породице).

Подаци који се воде у социјалној карти су подаци о социјално економском статусу (лични приходи, покретна и непокретна имовина и сл.) и подаци о оствареним правима (подаци из решења – врста права, износ, учесници итд...). Оно што је важно то је да се подаци о лицу воде у односу на право, односно не воде се сви подаци у истом обиму за свако лице, већ само неопходни подаци у вези остваривања неког права. Службена лица из система социјалне заштите користе податке из РСК за потребе вођења управних поступака и одлучују о праву. Прописи везани за услове под којима се остварује неко материјално право, као што је новчана социјална помоћ, нису се мењали па самим тим Регистар.

Социјална карта нема утицаја на то да ли ће неко остварити ово право или не. Закон о социјалној карти (ЗСК) не прописује услове за остваривање права тако да број лица која су остварила социјална давања пре и након почетка примене социјалне карте не зависи од Регистра, јер се услови за остваривање права нису мењали.

Употребом РСК дошло до ефикасније употребе података односно чињеница од којих зависи остваривање права, али се то не сме тумачити као разлог за смањење броја корисника права, с обзиром да је циљ да право остварује онај ко испуњава законом прописане услове.

Кретање броја корисника социјалних давања, на примеру новчане социјалне помоћи, показивало је тенденцију опадања и пре примене Регистра социјална карта, што се може проверити кроз базу података коју води Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања те га стога ово треба комплексно тумачити, а не само кроз примену РСК (економска кретања у земљи, повећање запослености, већа видљивост прихода, покретне и непокретне имовине, изражене миграције становништва и сл.).

Поред тога, не постоји никакво аутоматизовано доношење одлука о праву с обзиром да је стручни радник центра за социјални рад дужан да све утврђене чињенице провери, да изађе на терен и установи како породица живи и да на основу свих расположивих података и разговора са породицом донесе одлуку у управном поступку. Закон о социјалној карти је технички закон којим је регулисано

успостављање Регистра, као врсте евиденције и ништа изван тога, а РСК не регулише услове за остваривање права.

Приликом одлучивања о правима из области социјалне заштите, центри за социјални рад су дужни да користе податке из РСК, тј. да изврше увид у све службене евиденције које се воде у електронском облику, а које су од значаја за утврђивање о одређеном праву и да поред наведеног, утврде и остале чињенице и околности које су од утицаја за одлучивање (да се странкама омогући да се изјасне о чињеницама и околностима које су од значаја за доношење решења, да се изврши теренска посета породице, ...) и да, уз правилну примену правила поступка, донесу на закону засновану одлуку.

Правни основ за спровођење поступка за остваривање права из области социјалне заштите је искључиво Закон о социјалној заштити, а не Закон о социјалној карти.

Корисници имају и могућност подношења жалбе, с обзиром да се о правима одлучује у поступку према закону којим је уређен управни поступак. То је једно од основних људских права које је гарантовано. У сваком конкретном поступку кориснику се доставља управни акт у којем постоји поука о правном средству, одн. да се може уложити жалба одговарајућем другостепеном органу, у ком року и на који начин. Након другостепеног органа омогућено је вођење одговарајућег судског поступка.

У односу на бројност података, овлашћено службено лице приликом утврђивања чињеница прибавља искључиво податке неопходне за одлучивање. Дакле прибављају се само неопходни подаци при чему треба имати у виду да Законом о социјалној карти (ЗСК) нису прописани сви подаци за сва права и услуге с обзиром да не постоје сви подаци у електронском облику одн. у електронским евиденцијама из којих би се могли прибавити. Обим података који се прибавља по службеној дужности путем СК мањи је од доказа који се предају у папирном облику а обрада података о личности је сразмерна сврси. Подаци се обрађују у односу на право или услугу која се захтева. Овлашћено службено лице не обрађује исти скуп података за сва права већ само оне који су неопходни за одлучивање о конкретном праву.

Зависно од врсте права преузимају се различити подаци, а не сви подаци јер се за различита права утврђују различити сетови података. РСК је извор података за око 40 права и услуга из само три области (социјална заштита, дечја заштита и борачко-инвалидска заштита). Подаци су у ЗСК у члановима 7., 8. и 9. збирно набројани. Нека права захтевају већи број података (НСП) док нека далеко мањи број података (посебна новчана накнада нпр.). ЗСК прописане су и мере заштите приступа које подразумевају, аутентификацију високог нивоа поузданости, ауторизацију овлашћеног службеног лица корисника података, чиме се спречава неовлашћени приступ подацима, евиденцијај о сваком приступу систему, као и физичка заштита података и чување безбедносних копија. Сваки корисник права може извршити увид у своје податке који се воде у РСК путем Портала е-Управа. Такође, на самом Порталу може се на једноставан начин поднети и захтев за исправку нетачних података ако их грађанин уочи.

Подсећамо да је приликом израде Закона о социјалној карти затражено је и мишљење Повереника за заштиту података о личности, а израђен је и акт Процене

утицаја на заштиту података о личности. У изради Закона коришћени су најбољи примери пракси и имплементирани одредбе свих закона који се односе на заштиту података о личности, тајност података, информациону безбедност, електронску идентификацију, електронску управу. Поред тога, стручну подршку у изради Закона о социјалној карти пружала је Светска банка кроз консултантску помоћ и сагласила се са текстом закона пре усвајања на Влади.

Не постоји негативан утицај Закона о социјалној карти на било које категорије становништва Републике Србије. Права из области социјалне заштите остварују сви становници Републике Србије под истим условима, према Закону о социјалној заштити.

Једна од функционалности РСК је формирање обавештења о променама у подацима лица за време остваривања права које су од значаја за остваривање права (на пример када корисник промени животни статус – када премине, када му се увећају приходи, када се увећа имовина и слично) да би се реаговало на њих. Службено лице, на основу информације о увећању прихода, прибавља чињеничне податке из регистра, укључује корисника у управни поступак и доноси одлуку која може бити да увећање прихода нема утицај на остваривање права, да има утицај у смислу умањења права за одговарајући износ или у смислу укидања права. Ако долази до промене износа или укидања права, корисник има право на жалбени поступак и правну помоћ. Жалбени поступак је јединствено решен за све грађане на исти начин у свим областима управног поступка и регулисан је Законом о општем управном поступку, а не законима из области социјалне заштите. Материјално угрожени грађани имају право на бесплатну правну помоћ на основу закона, тако да нема никаквих елемената дискриминације по питању немогућности остваривања права након доношења одлуке.

Алгоритамски системи одлучивања могу довести до дискриминације и неједнакости, али када је у питању Закон о социјалној карти и Регистар Социјална карта, до таквих појава не долази јер они не примењују алгоритамски систем одлучивања.

ECRI Secretariat
Directorate General of Democracy and Human Dignity
Council of Europe
Tel.: +33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

 @ECRI_CoE

www.coe.int

The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) is a unique human rights monitoring body which specialises in questions relating to the fight against racism, discrimination (on grounds of “race”, ethnic/national origin, colour, citizenship, religion, language, sexual orientation and gender identity), xenophobia, antisemitism and intolerance in Europe; it prepares reports and issues recommendations to member States.